

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR META-SENTEZ ÇALIŞMASI: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yılmaz SARIER¹

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, mülteci öğrencilerin eğitim sorunlarını ortaya çıkarmak ve bu sorunlara ilişkin olarak etkili çözüm önerileri geliştirmektir. Mülteci öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunları ve geliştirilen önerileri konu edinen bu çalışmada, araştırmacılara nitel çalışmaların bulgularını değerlendirilme ve sentezlenme imkânı sunan meta-sentez yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, aynı konuda üretilen çalışma bulguları bir araya getirilmekte, derinlemesine analiz edilmekte, yorumlanmakta ve sentezlenmektedir. Bu çalışmaya, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Tarama Merkezi ve DergiPark veri tabanından araştırmanın konusu ve amacına uygun olan 30 yüksek lisans tezi, doktora tezi ve bilimsel makale dâhil edilmiştir. Yapılan derinlemesine analiz sonucunda, çalışmada belirlenen sorunlara ilişkin ana temalar "Dilsel sorunlar, bilişsel sorunlar, ailesel sorunlar, duyuşsal sorunlar, sosyo-kültürel sorunlar ve yapısal sorunlar" şeklinde belirlenmiştir. Yapılan çalışmada mülteci öğrencilerin; dil sorununa bağlı olarak iletişim sorunu yaşadıkları, kendilerini ifade edemedikleri, konuşmakta zorlandıkları, dertlerini anlatamadıkları, dil öğrenmede zorlandıkları, öğrenmeye direnç gösterdikleri, sesli harfleri kullanamadıkları, kelimeleri telaffuz edemedikleri ve anlamlandıramadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda tüm ülkede, eğitime başlamadan önce mülteci öğrencilere bir uyum programı hazırlanması, mülteci öğrencilere yönelik destekleme ve yetiştirme kursları açılması, beceri ve sosyal faaliyet kursları açılarak bu öğrencilerin okula devamının sağlanması, duyuşsal sorun yaşayan mülteci çocuklara, psikolojik destek ve rehberlik hizmetleri etkili bir şekilde sağlanması önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcı eğitim, Suriyeli öğrenciler, eğitim sorunları, eğitim politikaları, mülteci eğitimi, meta-sentez

STUDENT EDUCATION FOR REFUGEES IN TURKEY ON THE META-SYNTHESIS STUDY: PROBLEMS AND SOLUTION SUGGESTIONS

ABSTRACT

The purpose of this research is to reveal the educational problems of refugee students and to develop effective solutions for these problems. In this research, which deals with the problems encountered in the education of refugee students and the suggestions developed, meta-synthesis method was used, which provides researchers with the opportunity to evaluate and synthesize the findings of qualitative studies. In this method, the findings of the study produced on the same subject are combined, analyzed, interpreted and synthesized in depth. In this research, 30 master's theses, doctoral theses and scientific articles, which are suitable for the subject and the purpose of the study, are included from the Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center and DergiPark database. As a result of the in-depth analysis, the main themes related to the problems identified in there search were determined as "Linguistic problems, cognitive problems, familial problems, affective problems, cognitive problems, socio-cultural problems and structural problems". In the study, refugee students; It was concluded that they had

¹ Dr., Eskişehir Gazi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, yilmazsariyer@yahoo.com

communication problems depending on the language problem, they could not Express themselves, had difficulty in speaking, could not explain their problems, had difficulty in learning languages, resisted learning, could not use the vowels, could not pronounce and make sense of words. As a result of there search, before starting education, preparing an adaptation program for refugee students, opening support and training courses for refugee students, opening skills and social activity courses, ensuring the school attendance of these students, and providing psychological support and guidance services to refugee children who have affective problems proposals have been made.

Keywords: Inclusive Education, Syrian students, educational problems, education policy, Refugee education, meta-synthesis

1. GİRİŞ

Eski çağlardan günümüze kadar geçen süreçte; kıtlıklar, felaketler, savaşlar ve güvenlik tehditleri gibi nedenlerle insanlar buldukları yerlerden başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır (Yılmaz, 2015). Göç, bireylerin ya da toplulukların ekonomik, toplumsal, siyasal ve sosyal sebeplerle yaşam alanlarını değiştirmeleri olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Jeopolitik konumu itibarıyla göç koridorunda yer alan Türkiye, hem göç alan hem göç veren bir ülkedir (Ersoy & Turan, 2019).

Türkiye’ye doğru gerçekleşen göç hareketlerinin hız kazandığı dönem, komşumuz Suriye’de 2011 yılında patlak veren iç savaş sürecidir. Can güvenliği nedeniyle göç etmeye başlayan insanlar, Türkiye başta olmak üzere Mısır, Lübnan, Ürdün gibi ülkelere sığınmışlardır. Bu ülkeler arasında en çok Suriyeliyi barındıran ülke Türkiye’dir. Bunlardan 3 milyondan fazlası Türkiye’de, 2 milyonu Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır’da yaşamlarını sürdürmektedir (UNHCR, 2017). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (2020) verilerine göre, Türkiye’ye Nisan 2020 itibarıyla yerleşmiş olan Suriyeli sayısı 3.587.578 olarak belirlenmiştir. Türkiye, kendisine sığınan Suriyelilerin hiçbirini geri göndermemiş ve izlediği “açık kapı politikası” ile ülkeye kabul etmiş, onlara uluslararası hukuk teamülleri gereğince “geçici koruma” statüsü vermiştir (TBMM, 2012). Böylece Suriyeliler, ülkelerindeki durum normale dönünceye kadar Türkiye’de bir anlamda “misafir” konumunda barındırılmış ve her türlü ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (Seydi, 2014).

Göç eden bireyler, başlangıçta temel ihtiyaçlar olarak değerlendirilen beslenme, barınma, güvenlik gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını beklemektedirler. Ancak daha sonradan karmaşık hale gelen eğitim, entegrasyon ve toplumsal ihtiyaçlar gibi ihtiyaçlarda ortaya çıkmaktadır (Ersoy & Turan, 2019). Göçün en fazla etkilediği konuların başında çocukların nitelikli eğitim görme hakkı ve süreci gelmektedir. Gelenlerin %54’ünün (1.471.958) çocuk (UNICEF, 2016) olduğu düşünüldüğünde bu konunun ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin yaptığı uluslararası sözleşmeler dolayısı ile yabancı uyruklu öğrenciler dâhil tüm çocuklara nitelikli eğitim verme sorumluluğu vardır. Ayrıca Türkiye’de yerleşmiş bulunan çocukların eğitim olanaklarından yoksun kalması, hem insanlık için hem de içinde yaşadıkları Türk toplumu için büyük sorunlara yol açacaktır (Seydi, 2014).

Doğası gereği birçok yönden koruyucu niteliğe sahip olan eğitim; öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerini, yeteneklerini ve sosyal ilişkilerini geliştirmelerini sağlamaktadır (Nicolai & Triplehorn, 2003; Berry, 1997). Eğitim, nitelikli ve güvenilir bir şekilde verildiğinde çocukları sömürülmek ve istismar edilmek gibi kötülüklerden koruyabilmektedir (Şimşir, & Dilmaç, 2017). Ayrıca eğitim sürecinde okullar, mülteci çocukların ve ailelerinin, yerleşik çocuklar ve aileleri ile bütünleşmesini de sağlamaktadır (Olivos & Mendoza, 2010). Elbette bütün bu olumlu gelişmelerin sağlanabilmesi gerek yerel gerekse mülteci öğrencilerin nitelikli eğitim almalarına bağlıdır.

Her çocuğun nitelikli eğitim alma hakkı, en temel çocuk hakları arasındadır. Eğitim hakkı; cinsiyet, renk, dil, din, soy, köken vb. özellikleri açısından bir ayırım gözetmeksizin tüm insanlara tanınmış olan bir haktır. Bu noktada mülteci öğrencilerin eğitimine ilişkin olarak, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümlerine göre; eğitim hakkı konusunda ayrımcılık yapılamayacağı, ihtiyaç sahibi her çocuğa eğitim hakkının verilmesi gerektiği ve ayrıca eğitim politikalarının belirlenmesinde çocuğun yararına göre düzenlemelerin yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır (MEB, 2014). Ayrıca MEB ile AB Türkiye Delegasyonu arasında da “Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Mali İmkân” anlaşması (FRIT) çerçevesinde imzalanan sözleşme ile Türkiye’deki Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine dâhil edilmesi hedeflenmiştir (Delen ve Ercoşkun, 2019).

Suriyeliler göçün başladığı ilk zamanlarda Türkiye tarafından geçici olarak görülmüş ve mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik uzun süreli politikalar üretilmemiştir. Ancak gelinen son noktada, göçmen çocukların eğitim sistemine uyarlanmasına ilişkin etkili politikalar üretilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Suriyeli öğrenciler Türkiye’de 2014’ten bu yana Arapça eğitim veren Geçici Eğitim Merkezlerine (GEM) ya da devlet okullarına gitme hakkına sahiptirler. Fakat 2016 itibarıyla yetkililerce, Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine dâhil edilmesine karar verilmiş ve 2019 itibarıyla GEM’lerin tamamen kapatılması planlanmıştır (MEB, 2017). Bu bağlamda Suriyeli eğitim çağındaki nüfusun kademeli olarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî okullara kaydedilmesi çalışmaları devam etmiştir. Bu bağlamda MEB, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Suriyelilere yönelik olarak “Kapsayıcı Eğitim” modeline geçiş yapmıştır. Bu model, UNESCO tarafından “öğrenenlerin farklı gereksinimlerine, onların eğitime, kültüre ve topluma katılımını artırarak ve eğitim sisteminin içindeki ayrımcılığı azaltarak cevap verme süreci” olarak tanımlanmaktadır (Aktekin, 2017). Kapsayıcı eğitim modeliyle Suriyeli öğrencilere sadece Türkçe öğretmenin ötesine gidilerek, ayrımcılığı önlemek ve öğrencilerin farklılıklarının göz önünde bulundurulması nitelikli bir eğitim vermek hedeflenmektedir (Özcan, 2018).

Kapsayıcı eğitim sürecinde mülteci öğrencilerin yoğun bir şekilde örgün eğitime katılması ile birlikte gerek mülteci öğrenciler gerekse Türk öğrenci ve öğretmenler için eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Türkiye’de yapılan çeşitli araştırmalarda Suriyeli göçmen

öğrencilerin başlıca eğitim sorunları şunlardır: dil ve iletişim sorunu, göçmenlerin, devlet okulu, geçici eğitim merkezi (GEM), bazı özel okullar ve merdiven altı ortamlarda eğitim almaları nedeniyle eğitimde koordinasyonun sağlanamaması; yerel toplum, öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin göçmenlere yönelik olumsuz algıları; göçmen çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi; devlet okullarının fiziki alt yapı yetersizlikleri; öğretmenlerin mülteci eğitimine ilişkin olarak yeterlilik düzeylerinin düşük olması; müfredat ve öğretim materyallerindeki eksiklikler olarak belirlenmiştir (Emin, 2016; Erdoğan, 2014; Kirişçi, 2014; Levent & Çayak, 2017; Özer, Komşuoğlu & Ateşok, 2016; Seydi, 2014; Uğurlu, 2018; Yılmaz, 2015). Mülteci çocukların yeni çevreye, farklı bir dile, okula, eğitim sistemine, öğretmenlerine, akranlarına uyum sağlamada güçlükler yaşadığı bilinmektedir (Uluocak, 2009). Yapılan araştırmalarda dünyada göçmen çocukların eğitime katılmalarının önündeki engeller; zorlu ekonomik yaşam koşulları nedeniyle eğitimin öncelik olarak görülmemesi; eğitime erişim güçlüğü, dil ve kültürel uyumsuzlukları; göçmenler için sağlanan eğitimin niteliğinin düşük olması; ihtiyaçları karşılayamaması; eğitim materyallerinin uygun olmaması ve yeterli ve nitelikli kaynak bulunmaması olarak sıralanmaktadır (He, Bettez & Levin, 2015; Peterson, 2011). Göçmen ya da sığınmacı statüdeki çocukların eğitim sorunları genel olarak dilsel, sosyo-kültürel, bilişsel, duyuşsal, ailesel ve yapısal faktörlerden kaynaklandığı gözlenmektedir.

Türkiye’de mülteci öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan zorluklardan biri ve belki de en önemlisi dil sorunudur (Cin, 2018; Levent & Çayak, 2017; Sarıtaş, Şahin & Çatalbaş, 2016; Tosun, Yorulmaz & Yıldız, 2018). Güngör ve Şenel’e (2018) göre ilkokul çağındaki çocuklar farklı bir kültürle ve eğitim sistemiyle karşılaştıklarında, kendilerini ifade etme, arkadaşları ve öğretmenleriyle iletişim kurma, dersleri anlama konusunda sorun yaşamakta ve akademik açıdan yaşıtlarına göre başarısız olmaktadır. Şimşir ve Dilmaç (2018) yabancı uyruklu öğrencilerin karşılaştığı akademik sorunları; dersi anlamama, okuma-yazmada sıkıntı yaşama, ödev yapmama ve derse karşı ilgisiz olma olarak belirlemişlerdir.

Göçmen öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan dil sorununun diğer bir boyutu da velilerdir. Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş (2016) yaptıkları çalışmada, Suriyeli velilerin dil farklılığı nedeniyle iletişim kurmakta da zorluk yaşadıklarını, çocuklarıyla ilgilenmediklerini, ekonomik yönden yaşadıkları zorlukların çocukları olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Gözübüyük Tamer (2017) Suriyeli ailelerin genel olarak eğitim konusunda ilgisiz olduklarını ve çocuklarının eğitimi konusunda işbirliği göstermekte yetersiz kaldıklarını ifade etmiştir.

Yapılan çalışmalar mültecilerin sağlık, güvenlik, barınma ve eğitimin yanında sosyo-kültürel uyumla ilgili problemleri olduğunu da göstermektedir (Cengiz, 2018; Sağır, 2018). Literatürde “entegrasyon” kelimesiyle karşılık bulan sosyo-kültürel uyum, farklı toplumsal unsurların belli bir bütünlük içinde bir araya gelerek topluma hakim olan değerlerin içselleştirilmesini ifade etmektedir (Marshall, 1999). Mülteci

bireyin, sosyal dışlanma ve ayrımcılık yaşamadan, kendi kültüründen kopmadan, sosyo-kültürel yapıya entegre olması oldukça zor bir süreçtir. Belirli bir sosyal sistemin sadece kültürüne değil yapısına da katılmayı gerekli kılan bu sürecin olumlu neticelenmemesi halinde kültür şoku, gettolaşma veya marjinalleşme gibi olumsuz durumların ortaya çıkması söz konusudur (Berry, 2005). Tüm toplumu etkileyecek bu tür olumsuzlukların önlenmesinde mültecilerle birlikte yerel toplumun algıları da önemlidir. Entegrasyon karşılıklı gerçekleşmesi gereken çift yönlü bir süreçtir (Martinkainen & Özmen, 2010). Mülteci öğrencilerin farklı etnik ve kültürel yapıya sahip olması nedeniyle topluma, okula ve sosyal çevreye uyum problemleri de yaşamaktadır. Gerek sosyal ortamlarda gerekse eğitim ortamında çoğu zaman dil ve iletişimden kaynaklı çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Türkçe bilmeyen mülteci öğrenciler anlaşılama endişesiyle sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurmada çekimser davranmakta ve kendi aralarında birliktelik oluşturma yoluna gitmektedirler (Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş, 2016). Göçmen öğrencilerde dışlanma, kurallara uymama, kavga ve şiddet ve Türk öğrencilerle kaynaşamayıp yabancı uyruklu öğrencilerle arkadaşlık kurma gibi sosyal problemlerle de karşılaşmıştır (Şimşir & Dilmaç, 2018).

Zorunlu göç, mülteciler açısından travmatik etkileri olan bir yaşantıdır (Balcıoğlu, 2007). Savaş ve göç sürecinde yaşanan travma, güvensizlik, depresyon ve stres gibi olumsuz duyuşsal durumlar, öğrencilerin bilişsel gelişmelerini de olumsuz etkileyerek akademik başarılarını da düşürmektedir (Şeker & Arslan, 2015; Şimşir & Dilmaç, 2018). Mülteci çocukların, depresyona girme, agresif davranışlar sergileme gibi duyuşsal septomları sıklıkla sergiledikleri gözlenmektedir (Montgomery, 1998).

Türkiye’de, mülteci eğitiminde öğrenci ve veli kaynaklı sorunların yanı sıra kaynakların yeterli olmaması ve eğitim sisteminin yapısından kaynaklı bazı sorunlarla da karşılaşmaktadır. Araştırmalarda vurgulanan bazı yapısal sorunlar şunlardır: öğretmenlerin mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen yeterlikleri istenen düzeyde olmaması (Aykırı, 2017; Er & Bayındır, 2015; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017), eğitim planlamasının ve koordinasyonunun etkili yürütülmemesi (Gencer, 2017; Sakız, 2016), öğrencilerin okula erişim ve katılım konularında problemler yaşanması (Erdoğan, 2015; Gencer, 2017; Özer, Komşuoğlu & Ateşok, 2016), ders kitapları ve kaynak materyallerin yetersiz olması (Balkar, Şahin ve Babahan, 2016; Biçer ve Kılıç, 2017; Candaş Karababa, 2009; Kardeş & Akman, 2018), mülteci eğitime yönelik özel bir müfredatın olmaması (Erdem, 2017; Ereş, 2016; Yavuz & Mızrak, 2016), sınıfların çok kalabalık olması (Emin, 2016), okulların altyapı ve donanımının yetersiz olması ve okullarda yeterli yardımcı personelin bulunmamasıdır (Gencer, 2017; Sakız, 2016).

MEB tarafından 2018 yılında yayımlanan 2023 Eğitim Vizyon Belgesi’nde de mülteci öğrencilerin eğitimi bağlamında kapsayıcı eğitimin önemine vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede, odağında çocuğun refahı olan kapsayıcı ve nitelikli bir eğitim hizmetinin sağlanmasında, öğretmen ve okul yöneticilerinin mesleki becerilerinin geliştirilmesinin öncelikli bir önem taşıdığı vurgulanarak bu konuda bütüncül bir yaklaşım

getirilmiştir. Yine aynı belgenin “nitelikli ve kapsayıcı eğitim” başlığı altında, “mutlu çocuklar güçlü Türkiye” sloganıyla kapsayıcı eğitime vurgu yapılmıştır (MEB, 2018).

Suriyelilerle ilgili sorunların, gelecekte toplumsal problemlere yol açabileceği düşünülmekte, oluşabilecek ön yargılar ve olumsuz tutumların öncelikle belirlenerek bu durumlara yönelik etkili politikaların üretilmesi önemli görülmektedir. Tüm çocuklar gibi mülteci çocuklar da eğitim sistemi içine yerleştirilmeli, ihtiyaçları karşılanmalı ve geleceğe hazırlanmalıdır. Göçmenlerin eğitimi ile ilgili problemlerin öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bakış açısıyla ortaya koyulup, çözüm önerilerinin sunulmasının, hem Türk öğrenciler hem de mülteci öğrenciler açısından önemli bir ihtiyaç olduğu söylenebilir. Mülteci öğrencilerin eğitimi ile ilgili sorunların belirlendiği ve çözüm önerilerinin ortaya koyulduğu araştırmaların meta-sentez yöntemi ile birleştirilmesinin hedeflendiği bu çalışmanın alandaki bilgi birikimine ve kapsayıcı eğitim bağlamında mülteci öğrencilerinin eğitimine ilişkin olarak etkili politikalar üretilmesine katkıları sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, MEB’e bağlı resmi okullarda göçmen çocukların eğitim sorunlarını ortaya çıkarmak ve bu sorunlara ilişkin olarak etkili çözüm önerileri geliştirmektir.

2. YÖNTEM

Mülteci öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunları ve geliştirilen önerileri konu edinen bu araştırmada, araştırmacılara nitel çalışmaların bulgularını değerlendirilme ve sentezlenme imkanı sunan meta-sentez yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, aynı konuda üretilen çalışma bulguları bir araya getirilmekte, derinlemesine analiz edilmekte, yorumlanmakta ve sentezlenmektedir (Au, 2007; Çalık & Sözbilir, 2014; Polat & Ay, 2016). Meta-sentez, nitel araştırmalardaki bulgu ve yorumları veri olarak kullanan, yeni anlayış ve bilgiler üretmeyi amaçlayan nitel bir araştırma yöntemidir (Finfgeld, 2003). Meta-sentez yönteminin temelinde, önceden yapılan bireysel çalışma bulgularını ayrı ayrı vermek yerine, bulguların sentezlenerek daha bütüncül ve güçlü çıkarımları ortaya çıkarmak gibi nedenler yatmaktadır (Aspfors ve Fransson, 2015; Finfgeld, 2003; Walsh & Downe, 2005).

2.1. Verilerin Toplanması

Meta-sentez yönteminde, belli bir konuda yapılmış ve belirli sayıdaki araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Meta-senteze dâhil edilen çalışmalar, bireysel çalışmalardaki bulgulardan daha geniş, ve yeni çıkarımlar yapmayı destekleyecek nitelikte olmalıdır (Schreiber, Crooks & Stern, 1989: Akt., Bondas & Hall, 2007). Sentez yapabilmek için belirlenen tema ve alt temalardan ulaşılan sonuçların birlikte değerlendirilmesi ve bulguların sınıflandırılarak verilmesi gerekmektedir (Aspfors & Fransson, 2015; Polat & Ay, 2016).

Bu araştırmaya dâhil edilecek çalışmalar, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Tarama Merkezi ve TÜBİTAK ULAKBİM çatısı altında hizmeti sunan DergiPark veri tabanında belirlenen anahtar terimler (Mülteci öğrencilerinin eğitimi, sığınmacı öğrencilerin eğitimi, Suriyeli öğrenci, yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi, göçmen öğrencilerin eğitimi, kapsayıcı eğitim, çokkültürlü eğitim) kullanılarak taranmış ve araştırmanın konusu ve amacına uygun, aşağıdaki bölümde açıklanan dâhil edilme ölçütleri doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerini kullanarak hazırlanmış, 30 adet yüksek lisans, doktora tezi ve bilimsel makale araştırma kapsamına alınmıştır.

İlgili araştırmalar taranmadan ve dâhil edilecek çalışmalar belirlenmeden önce bu işlemler basamaklara ayrılmıştır. Alan yazında bu işlem basamaklarına ilişkin farklı öneriler (Noah, 2017; Sandelowski & Barroso, 2007) bulunsa da bu öneriler dikkate alınarak verilerin toplanması ve çalışmaların belirlenmesinde aşağıdaki süreçler takip edilmiştir:

- 1- Çalışma alanının belirlenmesi.
- 2- Anahtar sözcüklerin belirlenmesi.
- 3- Taramanın gerçekleştirilmesi.
- 4- Dâhil edilme ölçütlerinin belirlenerek, ulaşılan çalışmaların bu ölçütlere göre değerlendirilmesi.
- 5- Araştırmaya alınacak çalışmaları belirlenmesi.

Bu çalışmaya dâhil edilen araştırmalar konunun uzmanlarının (Noah, 2017; Sandelowski & Barroso, 2007) önerileri doğrultusunda aşağıda belirtilen ölçütler doğrultusunda seçilmiştir. Araştırmaların;

- Mülteci öğrenci eğitiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerini içermesi
- Nitel verileri içermesi (Katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılarını içeren)
- 2011-2019 yılları arasında yapılmış olması,
- Tam metin olarak ulaşılabilen yüksek lisans tezi, doktora tezi veya bilimsel makale türünde olması,
- Araştırmaların resmi devlet okullarında yürütülmesi,
- Çalışmanın Türkiye sınırları içinde yapılması ölçütlerini karşılaması, bu araştırmaya dâhil edilme ölçütleri olarak belirlenmiştir.

Çalışmalar genel olarak incelendiğinde ölçütleri karşılayan 87 çalışma tespit edilmiş. 87 çalışma amaç ve yöntem kısımları da değerlendirildikten sonra 30 çalışmanın ölçütleri tam karşıladığına karar verilmiştir. Meta-sentez yöntemine dayalı olarak yürütülen bu çalışmada, araştırmalar arasında karşılaştırmalar yapabilmek ve sistematik olarak değerlendirebilmek için, dâhil edilme ölçütlerini karşılayan çalışmalar (Kaynaklar bölümünde önüne Yıldız imi (*) konulan araştırmalar) Tablo 1’de sunulan “Dâhil Edilen Çalışmaların İçerikleri” çerçevesinde kodlanmış ve tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalara ilişkin bilgiler

Çalışma Kodu	Yazar(lar) yayın yılı	Yayın türü	Çalışma grubunun çalıştığı il / iller	Çalışma grubu		Öğretim kademesi		
				Öğretmen	Yönetici	İlkokul	Ortaokul	Lise
Ç1	Kultaş, E. (2017)	Y. L. Tezi	Van	8	5	✓	✓	✓
Ç2	Saklan, E. (2017)	Doktora Tezi	İstanbul, Gaziantep, Adana	35			✓	✓
Ç3	Emin, M. N. (2018)	Y. L. Tezi	Ankara	25	8	✓		
Ç4	Çakmak, Ö. (2018)	Y. L. Tezi	Kilis		10	✓	✓	
Ç5	Erol Emiroğlu, S. (2018)	Y. L. Tezi	Antalya	17	5	✓		
Ç6	Uyamk, A. (2019)	Y. L. Tezi	Konya	30		✓	✓	✓
Ç7	Polat, A. (2019)	Y. L. Tezi	Konya	16		✓		
Ç8	İçöz, H. (2019)	Y. L. Tezi	Antalya	24	7	✓		
Ç9	Şanlı, B. (2019)	Y. L. Tezi	Gaziantep	22			✓	
Ç10	Sarahmetoğlu, H. (2019)	Y. L. Tezi	Kastamonu	8	8		✓	
Ç11	Anis, R. (2019)	Y. L. Tezi	Gaziantep	25		✓		
Ç12	Aykut, S. (2019)	Doktora Tezi	İstanbul	13	3	✓		
Ç13	Özgün, E. (2019)	Y. L. Tezi	Mardin	80		✓		
Ç14	Alpaslan, S. (2019).	Y. L. Tezi	Antalya	20			✓	
Ç15	Aslan, F. (2019)	Y. L. Tezi	Ankara		35	✓	✓	
Ç16	Aktürk Çopur, D. (2019)	Y. L. Tezi	Düzce	15	3	✓		
Ç17	Yurdakul, A.,& Tok, T. N. (2018)	Makale	Ege bölgesinden bir il	20		✓	✓	
Ç18	Baloğlu Uğurlu, N. & Akdovan, N. (2019).	Makale	Niğde, Sivas, Mersin, Adana, Siirt	11		✓	✓	
Ç19	Kaysılı, A., Soylu, A., & Sever, M. (2019)	Makale	Ankara	12	5		✓	
Ç20	Moralı, G. (2018)	Makale	Kayseri	22		✓		
Ç21	Altıntaş, M. E. (2018)	Makale	11 farklı il	50		✓	✓	✓
Ç22	Mercan Uzun E., Bütün, E. (2016)	Makale	Samsun	6		✓		
Ç23	Aykırı, K. (2017).	Makale	Mardin	18		✓		
Ç24	Bulut, S., Kanat, Ö. S., & Gülçiçek, D. (2018)	Makale	Ankara, Bursa, Muğla	14		✓		
Ç25	Akay, S., Hamamcı, Z., & Kurt, M. (2017)	Makale	Gaziantep	32		✓	✓	✓
Ç26	Levent, F.,&Çayak, S. (2017)	Makale	İstanbul		30	✓	✓	✓
Ç27	Özenç, E. G.,& Saat, F. (2019)	Makale	Nevşehir	20		✓		
Ç28	Gültutan, S.,& Kan, M. O. (2019)	Makale	Şanlıurfa	30		✓		
Ç29	İmamaoğlu, H. V.,& Çalışkan, E. (2017)	Makale	Sinop	20		✓		
Ç30	Cırt-Karaağaç, F.,& Güvenç, H. (2019)	Makale	İstanbul	33		✓		

Tablo 1 incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan çalışmaların; 1’i 2016, 6’sı 2017, 7 tanesi 2018 ve 16’sı 2019 yılında üretilmiştir. Çalışmaların 2 tanesi doktora tezi, 14 tanesi yüksek lisans tezi ve 14 tanesi makale türündedir. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda katılımcıların Türkiye’nin 7 bölgesinden, çok farklı illerden oldukları gözlenmektedir. İncelenen araştırmalarda, toplam 626 ve 119 yöneticinin görüşlerinin alındığı görülmektedir. İncelenen çalışmaların, 15’i ilkokul, 14’ü ortaokul ve 6’sı ise lise kademesinde yürütülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde araştırma verilerinin çok geniş ve kapsayıcı olduğu anlaşılmaktadır.

2.2. Verilerin Analizi

Bu araştırmada meta-sentez yaklaşımlarından tematik sentezleme metodu kullanılmıştır. Tematik sentez, nitel araştırmaların bulgularını sentezlenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Tematik sentezde, birinci çalışmaların bulgularının cümle cümle kodlanması, betimsel temaların oluşturulması ve betimsel temaların toplandığı üst seviye temaların oluşturulması işlem sırası izlenir (Thomas & Harden, 2008). Araştırmada önce metinleri satır satır okuma tekniği ile okunmuştur. El ile yapılan kodlamalardan ulaşılan verilerden ortaya çıkan sorun kodları listelenmiştir. Araştırmacının düzenlemiş olduğu kodlar bağımsız bir başka uzmana sunulmuş ve inceleyip yeniden kodlaması istenmiştir. Kodların ortak noktaları olup olmadığı incelenmiş ve ortak temalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan ortak temalar iki uzmanın görüşü alınarak tekrardan düzenlenmiştir. Kodlama sürecinde olası hataları önlemek amacıyla, çalışmalar uzun bir süre boyunca incelenmiş, ulaşılan tüm veriler bilgisayar ortamında kayıt edilmiştir. Kodlama güvenilirliğini sağlamak amacıyla, iki uzman tarafından yapılan kodlama işlemi sonucunda kodlama güvenilirliği (Güvenirlilik=Örtüşenlerin sayısı / (Örtüşenler + Örtüşmeyenler Sayısı)) formülü kullanılarak güvenirlik düzeyi % 89 bulunmuştur. Kodlama güvenilirliği yeterlik düzeyi % 80 ve üzerindeki değerler gerektirmektedir (Miles & Huberman, 1994). Son aşamada belirlenen kod ve temalar verilere sadık kalınarak değiştirilmeden sunulmuştur. İncelenen çalışmaların bulgular ve öneriler bölümleri veri olarak meta-senteze dâhil edilmiştir. Çalışmada mülteci öğrencilerinin eğitiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin olarak belirlenen 6 tema ve 15 alt tema Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2. Çalışmaların analizi sonucu belirlenen tema ve alt temaların dağılımı

Tema	Alt Tema	Tema	Alt Tema
1. Dilsel sorunlar	İletişim kuramama Yeni bir dil öğrenme güçlüğü	5. Sosyo-kültürel sorunlar	Okul-sınıf kurallarına uymama Dışlanma
2. Duyuşsal sorunlar	Travma Olumsuz psikolojik durum	6. Yapısal sorunlar	Gruplaşma Öğretmen yeterlik durumu
3. Bilişsel sorunlar	Dersi ve konuları kavrayamama Akademik başarısızlık		Mültecilere yönelik eğitiminin işleyişi Altyapı ve materyal eksiklikleri
4. Ailesel sorunlar	Ebeveyn ilgisizliği Ekonomik sıkıntılar Aile içi sıkıntılar		

Tablo 2 incelendiğinde, ana temaların dilsel, duyuşsal, bilişsel, ailesel, sosyo-kültürel ve yapısal sorunlardan oluştuğu gözlenmektedir. Bu bağlamda incelenen çalışmaların bulgularının bu tema başlıkları altında sentezlendiği görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar, daha kolay okunması amacıyla Ç1, Ç2, ..., Ç30 şeklinde kodlanmıştır. Ayrıca doğrudan alıntılarda, katılımcı türünün vurgulanması için çalışmanın yanına katılımcının (Öğretmen: Ö ve Yönetici: Y) baş harfi de yazılmıştır (Ç3Ö: 3. çalışmadaki öğretmen, Ç12Y: 12. çalışmadaki yönetici).

Meta-sentez çalışmalarında araştırmacı istatistik çözümlerlerden daha çok, senteze dâhil ettiği her bir çalışmanın bulgularını betimleyen ve açıklayan betimleyici alıntılara güvenir (Polat & Ay, 2016). Meta-sentez çalışmalarında geçerlik ve güvenirliğin sağlanabilmesi için araştırmanın amacının ve araştırma sorularının belirlenmesine, çalışmaya dâhil edilecek araştırmaların seçilmesindeki ölçütlere, seçilen araştırmaların metodolojisi, alanı, örnekleme ve çalışmanın gerçekleştiği coğrafya, veri toplama tekniği ve

veri çözümleme yöntemlerinin bilgisine, verilerin çözümlenmesi ve ortak temaların oluşturulması sürecine, kodlayıcıların uzmanlığı ve tutarlılığına, inandırıcılığı artırmak için incelenen çalışmaların bulgularından kesitler sunulmasına dikkat edilmelidir (Patton, 2014). Bu noktada yapılan çalışmanın bulgular kısmında dâhil edilen çalışmaların verilerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, mülteci öğrencilerin eğitimini etkileyen sorunlar ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla yapılan analiz sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Yapılan içerik analizinde belirlenen çalışma konusu, 6 tema ve 15 alt tema ile ilişkilendirilerek incelenmiştir.

3.1. Araştırmalarda ulaşılan sorunlara ilişkin bulguların analizi

Belirlenen 6 temaya ilişkin bulgular, tablolar ve alıntılar yardımı ile sunulmuştur. Araştırmalara katılan katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen “dilsel sorunlar” temasına ilişkin olarak belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 3’de gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar Tablo 3’nin devamında sunulmuştur.

Tablo 3. Araştırmalarda “Dile bağlı sorunlar” temasına ilişkin olarak ulaşılan verilerin analizi

Tema	Alt Tema	Kodlar
Dilsel sorunlar	İletişim kuramama	İletişimsizlik, konuşmaları anlamama, kendini anlatamama, iletişim kopukluğu, kendini ifade edememe, derdini anlatamama
	Yeni bir dil öğrenme güçlüğü	Zorlanma, isteksizlik, öğrenmeye direnç gösterme, sesli harfleri kullanamama, konuşma bozukluğu, konuşamama, yazamamak, anlamlandıramamak, farklı anadil, telaffuz

Tablo 3 incelendiğinde bu tema için iletişim kuramama ve yeni bir dil öğrenme güçlüğü olmak üzere iki alt tema belirlenmiştir. İncelenen araştırmaların tümünde, mülteci eğitiminde karşılaşılan en önemli zorlukların, dile bağlı olarak yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda katılımcılar, mülteci öğrencilerle iletişim sorunu yaşadıklarını, iletişimde sürekli kopukluklar olduğunu, öğrencilerin kendilerini ifade edemediklerini, konuşmakta zorlandıklarını ve derdlerini anlatamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Türkçe bilmiyorlar, gözüme sürekli ‘ne diyor bu’ der gibi bakıyorlar. Öğretmenleri ile iletişime geçmekte çekingen davranıyorlar.” (Ç2Ö)

“Dil problemi yaşadığımız açık, bu iletişimsizlik öğrencilerin kendi arasında, öğretmen-öğrenci arasında, veli-öğretmen arasında da var.” (Ç4Y)

“Dil eksikliğinden dolayı kendini ifade edememe, sosyal gruplara dâhil olamama sorunları var.” (Ç6Ö)

“Sosyal entegrasyon için Türkçe öğrenmeleri şart. Türkçeyi iyi bilmediklerinden anlatılanları anlamadıkları için sıkılıyorlar, bu sıkıntıdan dolayı dikkat dağınık davranışlarda bulunabiliyorlar.” (Ç12Ö)

“Biz Araçça, onlar Türkçe bilmiyor, iletişim kuramıyoruz, iletişim kursakta kopukluklar oluyor. Kendilerini ifade edemedikleri için küskün bir ruh hali içindeler.” (Ç24Ö)

“Çocuk tüm gün boyunca bilmediği bir dile maruz kalıyor, kimseyle iletişim kuramıyor, haliyle sıkılıyor, sıkıldıkça şiddet eğilimleri gösteriyor. (Ç25Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin yeni bir dil öğrenme güçlüğü yaşadıkları belirtilmiştir. Katılımcılar, bu bağlamda öğrencilerin; dil öğrenmede zorlandıklarını ve isteksiz olduklarını, öğrenmeye direnç gösterdiklerini, sesli harfleri kullanamadıklarını, konuşma bozuklukları yaşadıklarını, kelimeleri telaffuz edemediklerini ve anlamlandıramadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

- “Onlarda sesli harf yok, sesli harfleri çok kullanmıyorlar veya farklı kullanıyorlar.” (Ç5Ö)
 “Kelimenin içindeki sesi seziyorlar ama kelimenin anlamını bilmedikleri için somutlaştıramıyorlar. Sesli harfleri karıştırdıkları için anlam karmaşası yaşıyorlar.” (Ç7Ö)
 “Türkçe ile Arapça arasında kelime oluşumunda farklılıklar var. Türkçe sondan, Arapça baştan eklemeli bir dil. Anlamalarını bilmedikleri kelime ve cümlelerde sorun yaşıyorlar. (Ç7Ö)
 “Diğer öğrenciler ile kendi dillerini konuştuklarından dil gelişimi yavaş.” (Ç13Ö)
 “ö, p, ü gibi harflerin Arapçada bulunmaması okuma, yazma ve anlamada sorun oluşturuyor, telaffuz konusunda da sıkıntı yaşıyorlar.” (Ç20Ö)
 “Bu öğrencilerin ünlü harfleri birbirine karıştırma, seslendirmede sıkıntı, mana kuramama problemleri olmaktadır.” (Ç27Ö)
 “Yazmayı çok önemsemiyorlar. Düzenli yazı oluşturma çabaları yok. Karmakarışık yazıyorlar. Yazmaya karşı direnç gösteriyorlar, isteksizler. Hâlâ sağdan sola yazmaya çalışıyor bu çocuklar. (Ç28Ö)

Araştırmalara katılan katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen “duyuşsal sorunlar” temasına ilişkin olarak belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 4’de gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar Tablo 4’ün devamında sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırmalarda “Duyuşsal sorunlar” temasına ilişkin olarak ulaşılan verilerin analizi

Tema	Alt Tema	Kodlar
Duyuşsal sorunlar	Travma	Ölüm, bomba, yıkıntı, savaş, silah, silahlı adam, tank, yakınıni kaybetme
	Olumsuz psikolojik durum	Üzüntü, özgüven eksikliği, isyan, saldırganlık, kızgınlık, güven duymama, yalnızlık, burukluk, sessizlik, utangaçlık, içine kapanıklık, yabancılaşma

Tablo 4 incelendiğinde bu tema için travma ve olumsuz psikolojik durum olmak üzere iki alt tema belirlenmiştir. İncelenen araştırmalarda mülteci öğrencilerin, duyuşsal olarak bazı zorluklar yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda katılımcılar, mülteci öğrencilerin çoğunun travmalar yaşadıklarını, öğrencilerin söylemlerinde sıklıkla ölüm, bomba, yıkıntı, savaş, silah, tank gibi kavramlar kullandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmalarda konuya ilişkin ulaşılan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur:

- “Savaş ve yaşadıkları travma çok acı. Ailelerinden birinin veya birkaçının ölmesi veya yaralanması, cezaevinde olanlar varmış. (Ç2Ö)
 “Bazen bunların savaştan dolayı travma yaşadıklarını düşünüyorum, ailesini ve evini kaybetmiş çocuklar var, ailelerin bu çocuklara yansıttığı şiddet var.” (Ç4Y)
 “Çocuklar hep anlatıyorlar, örgütler akrabalarının kafasını kesip pencereden içeri atıyorlarmış. Onların oyunları hep savaş üzerine, silah üzerine, psikolojileri çok bozuk.” (Ç5Ö)
 “Öğrencim bana ilk geldiğinde bir köşede yalnız kalmak istiyordu, sürekli ağlıyordu, söylediklerimi anlamıyordu, bunlar zor zamanlardı, çok endişeleniyordum.” (Ç16Ö)
 “Çocuklardan birisi durup dururken ağlamaya, bağırma başlıyor, savaşta gözünün önünde iki kardeşi öldürülmüş.” (Ç22Ö).
 “Savaştan çıkıp geldiler, çoğunda travmanın izleri var, bu nedenle şiddete başvuru yapıyorlar.” (Ç25Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin çok çeşitli psikolojik sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Katılımcılar, bu bağlamda öğrencilerin; üzüntülü, yalnız, içine kapanık ve utangaç göründüklerini, özgüven eksikliklerinin

bulduğunu, saldırgan olduklarını, şiddete başvurduklarını, kimseye güven duymadıklarını ve okula yabancılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

- “Derse ve etkinliklere katılma, kendilerini anlatma noktalarında özgüven eksiklikleri var.” (Ç2Ö)
- “Savaştan çıkmış oldukları için psikolojileri bozuk, saldırganlar. Bu çocukların rehabilite edilmesi lazım. Çok saldırganlar.” (Ç3Ö)
- “Hiç göz teması kurmuyorlar. Okul idaresi ve öğretmenlerine güven duymuyorlar. İnsan ilişkileri bakımından son derece yetersizler.” (Ç6Ö)
- “Savaş ortamından gelmişler, farklı şeylere farklı tepkiler gösterebiliyorlar. Bir anda yüksek ses çıktığı zaman çocuk bir anda kendini kapatıp, hiç konuşmuyor. O tarz, evet o tarz problemler oluyor, çocuklarımızda.” (Ç14Ö)
- “Okul genelinde ya saldırgan ya da içine kapanık öğrenci profilleri mevcut. (Ç15Y)
- “Öğrencide her derste ve her etkinlikte yanlış yapma korkusu var. Çekingen, sessiz ve içine kapanık. Doğru bildiği cevabı ve başarabileceği bir etkinliği bu yanlış yapma korkusu yüzünden yapamıyor. (Ç17Ö).
- “Türk öğrencilerle fazla samimiyet kuramıyorlar. Suriye’den gelen çocuklar yaşadıkları sıkıntılardan dolayı iyice kendi içlerine kapalı.” (Ç21Ö).
- “Hâlâ savaşın etkisindedir. Şiddet, şiddeti doğuruyor. Bu durumdan diğer öğrencilerimiz de etkileniyor. Okulda şiddet oranları birden arttı. Bu onları okuduğu okula karşı yabancılaştırmaya götürüyor.” (Ç24Ö)
- “Şiddete başvurmayanlar ise çok sessiz ve çekingen, bir köşede yalnız başlarına oturuyorlar.” (Ç25Ö).
- “Çocuk kendini yetersiz hissediyor. Yani düşünsenizce, bir sınıfa girdiniz bir dil konuşuluyor, siz bu dile hâkim değilsiniz, öğretmen bir şey anlatıyor, bunu anlamıyorsunuz. O zaman o sınıfta olmanızın ne anlamı kaldı? (Ç30Ö).

Araştırmalara katılan katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen “bilişsel sorunlar” temasına ilişkin olarak belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 5’de gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar Tablo 5’in devamında sunulmuştur.

Tablo 5. Araştırmalarda “Bilişsel sorunlar” temasına ilişkin olarak ulaşılan verilerin analizi

Tema	Alt Tema	Kodlar
Bilişsel sorunlar	Dersi ve konuları kavrayamama	Derse ilgi göstermeme, hayallere dalma, parmak kaldırmama, dersten kopukluk, ders dışı konuşma, sıkılma, sözel derslerde zorlanma, okuduğunu anlayamama
	Akademik başarısızlık	Üzüntü, hayal kırıklığı, öğrenilmiş çaresizlik, mutsuzluk, sınavlarda başarısızlık, ödev yapmama, devamsızlık, düşük hazırbulunmuşluk

Tablo 5 incelendiğinde bu tema için dersi ve konuları kavrayamama ve akademik başarısızlık olmak üzere iki alt tema belirlenmiştir. İncelenen araştırmalarda mülteci öğrencilerin bilişsel olarak çeşitli zorluklar yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda katılımcılar, derslere ilgi göstermediklerini, hayallere daldıklarını, derste parmak kaldırmadıklarını, dersten koptuklarını ve sıkıldıklarını, sözel derslerde zorlandıklarını ve okuduklarını anlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmalarda konuya ilişkin ulaşılan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur:

- “Dil sorunundan dolayı öğrencilerin öğrenmeleri güç oluyor. Türkçe dilini öğrenmeye çalışsalar bile bu süreçte diğer eğitimlerinden geri kalıyorlar.” (Ç1Ö)
- “En büyük sıkıntımız çocuklara kendimizi anlatamamak. Bazen biz onlara iyiliği için söylesek bile alınyorlar. Kelimelerin anlamını bilmiyorlar. Aferin deseniz bile gözlerinin dolduğunu görüyoruz.” (Ç5Ö)
- “Vallahi bizim biraz sayısal ders olduğu için rakamlarla ilan az buçuk alıyorlar. Bir problem sorduğum zaman problemi anlamadığı için çözmesine imkân olmuyor.” (Ç10Ö)
- “Okuyorlar ama anlayamıyorlar, Türkçeyi anlamadıkları için bizim anlattıklarımızı da anlayamıyorlar.” (Ç24Ö)
- “Görsel ya da yazısal etkinliklere katılım oluyor fakat sözlü anlatımlarda çok kısa ve devrik cümleler kuruyorlar. Kelime dağarcıkları yok, imgeler oluşmuyor. Biz de küçükken Arapça öğrendik, harfleri öğrendik. Okuma-yazma var ama anlamını bilmiyoruz. Bu çocukların durumu da böyle.” (Ç25Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin çok düşük olduğu belirtilmiştir. Katılımcılar, bu bağlamda öğrencilerin; hazırbulunuşluk düzeylerinin çok düşük olduğunu, hayal kırıklığı yaşadıklarını ve öğrenilmiş çaresizlik duygusu içinde bulduklarını, mutsuz olduklarını, ödev yapmadıklarını ve okula devam etmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Türkçeyi tam öğrenmeden sınıflara geldikleri için Türkçe okuma ve yazma sorunları var. Fen, Sosyal ve İngilizce dersinde sorun yaşıyorlar.” (Ç6Ö)

“Yalnız çocuklar çok nötr kalıyorlar. Dersle katılmıyorlar. Ara sıra da olsa soru sordığımızda cevap alamıyoruz.” (Ç18Ö)

“Dersleri anlamıyorlar, çünkü Türkçeyi yeterince bilmiyorlar. Derslerde başarılı olamıyorlar. Sanırım bu çocuklar boşuna okula geliyorlar.” (Ç19Ö)

“Dil engeli akademik başarıyı etkilemekte yabancı uyruklu çocuklarda ümitsizliğe sebep olmakta, sağlıklı bir iletişim kuramamasından dolayı akademik başarıları da düşmektedir.” (Ç21Ö)

Araştırmalara katılan katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen “ailesel sorunlar” temasına ilişkin olarak belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 6’da gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar Tablo 6’nın devamında sunulmuştur.

Tablo 6. Araştırmalarda “Ailesel sorunlar” temasına ilişkin olarak ulaşılan verilerin analizi

Tema	Alt Tema	Kodlar
Ailesel sorunlar	Ebeveyn ilgisizliği	Eğitimsizlik, boş vermişlik, ilgi göstermeme, veli toplantısına gelmeme, iletişimsizlik, dil engeli, beklentisizlik,
	Ekonomik sıkıntılar	Barınma sorunu, işsizlik, çocuk işçiliği, mendil satma, kağıt toplama, okul devamsızlığı, düşük ücret, perişanlık, beslenme sıkıntısı
	Aile içi sıkıntılar	Kavga, aile içi iletişimsizlik, aile içi şiddet, kalabalık aile, fiziksel istismar, sorunlarla ilgilenmeme

Tablo 6 incelendiğinde bu tema için ebeveyn ilgisizliği, ekonomik sıkıntılar ve aile içi sıkıntılar olmak üzere üç alt tema belirlenmiştir. İncelenen araştırmaların tümünde mülteci öğrencilerin, aileden kaynaklı olarak birçok zorluklar yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda katılımcılar, mülteci öğrenci ebeveynlerinin; eğitimle ilgilenmediklerini, yaşam mücadelesi verdiklerini, veli toplantılarına katılım göstermediklerini, okul iletişiminin çok zayıf düzeyde olduğunu ve eğitimden bir beklenti içerisinde olmadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmalarda konuya ilişkin ulaşılan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur:

“Suriyeli velilerde bir boş vermişlik var. Veli toplantılarına çağırduğumuzda bir çoğu gelmiyor. İlgilenmiyorlar çocukları ile. Eğitimsizlik çok sıkıntı. Çocuklarına yardımcı olamıyorlar.” (Ç2Ö)

“Aileler çoğu zıman ilgisizler. Bazı ailelerimizi öğrencilerimiz ile ilgili sorunları konuşmak için okula çağırduğumuzda gelmiyorlar, toplantılara katılmıyorlar.” (Ç5Ö)

“Çocukların okulda yaşadıkları sorunlarla veliler ilgilenmiyor. Aileler okulda düzenlenen eğitim seminerlerine ve eğitim programlarına katılmıyor.” (Ç6Ö)

“Aileler çok ilgisiz, çocukların ne öğrendiği ile ilgilenmiyorlar daha çok ‘okula gitsin yeter’ görüşündeler.” (Ç7Ö)

“Okul çıkışında veliler çocukları almaya geç geliyorlar. Çocuklar bir iki saat okul çıkışında anne babalarını beklemez durumda kalıyorlar. Hatta bazen okul idaresi bazı çocukları evlerine bırakmak durumunda kalıyor.” (Ç15Y)

“Velilerle iletişim kuramıyoruz, ödev versek bile ende buna yardımcı olabilecek ya da takip edecek kimse yok. (Ç20Ö)

“Aileler çok ilgisiz, çocuklarının hiçbir sorunu ile ilgilenmiyorlar.” (Ç23Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin çok çeşitli ekonomik sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Araştırmalarda katılımcılar, bu bağlamda ailelerin; barınma ve işsizlik sorunlarının olduğunu, düşük ücretle işlerde çalıştırıldıklarını, okul yaşındaki çocukları çalıştırdıklarını ve bu nedenle öğrencilerin sık sık okula devam edemediklerini, uygunsuz yaşam şartları altında temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir yaşam mücadelesi verdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

- “Suriyeli öğrencilerin okula devam sorunu var. Hele bir aile biliyorum. Çok ciddi bir şekilde bu çocuklara mendil sattırarak geçimini sağlıyorlar.” (Ç5Ö)
- “Öğrenciler temel ihtiyaçların (beslenme, kişisel bakım, barınma vb.) karşılanması noktasında ciddi sıkıntılar yaşıyor. Ailenin yaşadıkları maddi sıkıntılar oldukça fazla.” (Ç6Ö).
- “Aileler, kalabalık olduğu ve yaşam mücadelesi vermeleri sebebiyle eğitime uzaklar. (Ç7Ö)
- “Genelde gelir seviyeleri düşük, yardım alıyorlar ve sanayide inşaatlarda falan çalışmak zorunda kalıyor erkekler. Erkeği olmayan bayanlar da akrabalarının yanında olduğu için onların durumu hepten kötü zaten.” (Ç10Ö)
- “Suriyeli çocukların sokaklarda kağıt mendil sattıklarını veya çöp topladıklarını görüyoruz. Suriyeli çocuklarda devamsızlık problemi çok fazla yaşıyoruz. Bu sebeple derslerde ilerleme çok yavaş oluyor.” (Ç19Ö)
- “Evde on iki kişi kalıyorlar. İki aile birlikteymiş. Öyle olunca çocuk doğru dürüst beslenmiyor. Okulda besliyoruz ama yıkayamıyoruz. Öz bakım becerilerini kazanmamış çoğu. (Ç22Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin çok çeşitli aile içi sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Araştırmalarda katılımcılar; aile içinde sık sık kavgaların yaşandığını, çocuklara şiddet uygulandığını ve çocukların fiziksel istismara uğradıklarını, ebeveynlerin yaşanan problemlerle yeterince ilgilenmediklerini ve aile içinde bireyler arasında iletişimin çok düşük düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

- “Rehber öğretmenlerimiz, aile içi şiddetin yaygın olduğunu söylüyorlar. Daba çok babanın şiddet uyguladığını ve bununla çocukta olumsuz yansıması olduğunu görebiliyoruz.” (Ç4Y)
- “Velilerin çocuklarına uyguladığı fiziksel istismar çok fazla. Çocuklarını çoğu zaman dövüyorlar.” (Ç6Ö)
- “Ev ziyareti kapsamında gözlemlediğim mülteci aileler sağlıklı görünmüyor. Psikolojik yardım almaları lazım. Çünkü ebeveynler çocukla olan iletişimde sorunlar yaşıyor.” (Ç6Ö)
- “Annelerin kız çocuklarına yönelik baskı ve şiddetleri fazla.” (Ç15Ö)

Araştırmalara katılan katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen “sosyo-kültürel” sorunlar temasına ilişkin olarak belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 7’de gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar Tablo 7’nin devamında sunulmuştur.

Tablo 7. Araştırmalarda “Sosyo-kültürel sorunlar” temasına ilişkin olarak ulaşılan verilerin analizi

Tema	Alt Tema	Kodlar
Sosyo-kültürel sorunlar	Okul-sınıf kurallarına uymama	Disiplin sorunları, söz dinlememe, kurallara uymama, davranış bozuklukları, küfürleşme, sosyalleşememe, uyumsuzluk, sınıf içi çatışma, şiddet, akran zorbalığı, okul-sınıf malzemelerine zarar verme
	Dışlanma	Azınlık psikolojisi, önyargı, kabullenememe, etkinliklere dâhil etmeme, ayrımcılık, ırkçılık, ayrımcı söylemler, ötekileştirme
	Gruplaşma	Çete, çeteleşme, grup kurma, kaynaşmama, arkadaş grubu, milliyete dayalı gruplaşma, gettolaşma

Tablo 7 incelendiğinde, bu tema için okul-sınıf kurallarına uymama, dışlanma ve gruplaşma olmak üzere üç alt tema belirlenmiştir. İncelenen araştırmalarda, mülteci öğrencilerin bazı sosyo-kültürel uyum sorunları

yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda katılımcılar, mülteci öğrencilerin; öğretmen ve yöneticilerin uyarılarını dikkate almadıklarını, kurallara uymama eğiliminde olduklarını, küfürlü konuştuklarını, sosyalleşme düzeylerinin yetersiz olduğunu, okul kültürüne uyum sağlayamadıklarını, şiddete başvurduklarını, akran zorbalığı davranışları sergilediklerini ve bazen okul-sınıf malzemelerine zarar verdiklerini belirtmişlerdir. Araştırmalarda konuya ilişkin ulaşılan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur:

“En büyük sorunlarımızdan birisi disiplin. Yani şimdi bu öğrenciler başka bir ülkeye geldiler ve dolayısıyla her şey değişti. Disiplin sağlamak için normalde beş çalışıyorsam, şimdi elli çalışıyorum. Çok yoruyorlar bizi.” (Ç2Ö)

“Oyun kültürü yok. Karga ediyor, canını çıkarırcasına vuruyor arkadaşına. Davranış bozukluklarını gideremiyoruz.” (Ç3Ö)

“Davranış problemleri var yani mesela tuvalette adamlara ne kadar anlatırsanız anlatın sabunluğu parçalıyor sabunu döküyor yani ne yaptıklarını bazen anlayamıyoruz. Hırçınlar çok karga ediyorlar saldırganlar.” (Ç4Y)

“Sıralara örtü yapıyoruz, her hafta veliler yıkıyor, ütülüyor. Onların örtüleri rezil bir durumda oluyor. Yazıyorlar, kesiyorlar, resimler yapıyorlar, duvarları çiziyorlar. Kurallara uymuyorlar, zil çaldığında derse girmiyorlar. (Ç5Ö)

“Kendi aralarında sürekli zorba davranış sergiliyorlar. Akran zorbalığı, bu öğrenciler arasında yer alan sorunların başında geliyor.” (Ç6Ö)

“Kendini ifade etme şekilleri daha çok şiddet içeriyor. Dürtme, vurma, ısırma vb. davranış bozuklukları var. Oyunlarda diğer öğrenciler içinde pasif davranışlar sergiliyorlar.” (Ç15Y)

“Ne zaman ne yapacağı belli değil. Diğer öğrenciler sürekli onu şikayet ediyorlar. Söylediğimi anlamaz, anlatmak istediğini anlatamaz. Bir oraya bir buraya zarar vermeye çalışır. Verilen görevi yerine getirmez.” (Ç17Ö)

“Mülteci öğrencilerin aslında Türk öğrencilerle aynı sınıfta derse girmeleri taraftarı değilim. Çünkü dersin düzenini çok bozuyorlar. Tam olarak algılayamadıkları için. Dikkati başka şekilde dağıtıyorlar sınıfta.” (Ç18Ö)

“Sınıfta yaşanan uyumsuzluktan kaynaklanan sorunlar dolayısıyla kurallara uymama sorunu yaşıyabiliyoruz.” (Ç22Ö)

“Öğrenciler, öğretmenlerle ve sınıf arkadaşlarıyla anlaşma problemi yaşıyorlar.” (Ç21Ö)

“Duvarları karalıyorlar kalemlerle. Sıraların üstüne yazı yazıyorlar. Koridordaki demirbaşlara zarar veriyorlar.” (Ç25Ö)

“Sadece kendi aralarında oynuyorlar. Yaşları büyük olduğu için diğer öğrencilere baskı kuruyorlar. (Ç27Ö)

“Uyum sorunu yaşıyor. Çocuk okula isteksiz geliyor. Derlerde dikkat ve ilgi dağıtıyor. Garip sesler çıkarıyor.” (Ç29Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin dışlanma sorunu yaşadıkları belirtilmiştir. Araştırmalarda katılımcılar, öğretmenlerin, öğrencilerin, velilerin ve çevrenin olumsuz tutum ve davranışları nedeniyle mülteci öğrencilerin dışlanma duygusu yaşadıkları ve bunun sonucunda sosyo-kültürel uyum sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Türk öğrenciler tarafından kabul edilmeyecekleri düşüncesi var ya da gerçekten diğer öğrenciler bunları kabul etmiyor. Benim gözlemim diğer öğrenciler biraz mesafeli yaklaşıyorlar. Bu da Suriyeli öğrencileri yalnızlaştırıyor.” (Ç2Ö)

“Benim kendi çocuğum yükseköğretime geçemezken niye bunları yükseköğretime hazırlayayım ben? Ben buna karşıyım. Kendi öğrencilerimizi geri plana atıyoruz.” (Ç3Ö)

“Türk velilerimizde Suriyelilere karşı bir tepki var. İlk başlarda yani okul ilk açıldığında Türk velilerimiz sınıflarında kendi çocuklarıyla Suriyeli çocukların okumasını istemediler bu bayağı sorun yarattı.” (Ç4Y)

“Oyun esnasında bir çocuk: ‘O Suriyeli onunla oyun oynamayacağım, ona topumu vermeyeceğim’ gibi ifadeler kullanabiliyor. Arkadaş grubu içinde dışlanmaya çok maruz kalıyorlar.” (Ç6Ö)

“Öğretmenler yabancı öğrenci istemiyorlar. Bunun sebebi de daha fazla enerji, vakit kaybı ev iş yükü.” (Ç8Y).

“Genelde Türk öğrencilerin Suriyeli öğrencilere karşı ön yargılı olması öğrencilerde uyum sorununa sebep oluyor. Türk öğrencilerinde çevre ve ailelerinden gelen bir ön yargıları olduğunu düşünüyorum. Fakat Suriyeli öğrencilerden de Türk öğrencilere karşı ön yargılı olanlar var.” (Ç9Ö).

“Öğretmenler 40 dakikalık dersin otuz dakikasını Suriyeli çocuklar için harcıyor. Dolayısıyla, Türk veliler baskı olarak bundan şikayetçi; onlar Türk çocuklarının derslerde baksızlığa uğradığını düşünüyorlar.” (Ç19Y)

“Bu bölgede yaşayan ebeveynler, Suriyeli mültecilere karşı imza topladı; kabul etmiyorlar onları. Bu bölgede yaşayan ebeveynlerin çoğu işlerini kaybetti. Ancak işverenler 1 Türk işçi yerine, 5 Suriyeli mülteci işçi istihdam etmeye başladı. Yani, Türk ebeveynlerin çoğu işsiz kaldı.” (Ç19Ö)

“Sınıfın birinde çocuklar birbirlerini ‘Suriyeli’ diye çağırıyor; yani bunu bir hakaret olarak etiketleme ifadesi olarak birbirlerine kullanıyorlar.” (Ç21Ö)

“Toplumda çok fazla ayrıştırıcı sözler var, çok duyuyoruz. Yaptığımız veli görüşmelerinde velilerimiz de bu konudan rahatsız ve bu ister istemez çocuklara da yansıyor. İşte sen Türksün, sen Suriyelisin, sen Arapsın gibi etiketlemeler maalesef oluyor.” (Ç25Ö)

Çalışmalarda, mülteci öğrencilerin Türk öğrencilerle kaynaşma sorunu yaşadıkları ve kendi aralarında gruplaştıkları belirtilmiştir. Araştırmalarda katılımcılar; mülteci öğrencilerin sosyo-kültürel olarak topluma ve okula uyum sağlayamadıkları için kendi aralarında grup kurduklarını, çeteleşme ve gettolaşma eğilimi gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrenciler arasında gruplaşmalar var. Suriyeli öğrenciler de kendi aralarında grup oluyorlar. Haliyle diğer öğrencilerle kaynaşmamış oluyorlar. (Ç2Ö)

“Genel anlamda velilerimizin en çok mağdur oldukları konu çeteleşme. Mülteci öğrencilerinin, kendi öğrencilerini ezdikleri düşüncesi var velilerde bu konuda velilerimiz biraz baklılar. Gerçekten ciddi anlamda bayağı bir çeteleşme oluyor.” (Ç5Ö)

“Sınıf arkadaşlarına entegre olmak yerine aynı dili konuştuğu ve aynı kültürün parçası olduğu diğer Suriyeli öğrencilerle birlikte vakit geçiriyorlar. Bu durum gruplaşma sonucunu ortaya çıkarıyor.” (Ç21Ö)

“Suriyeli öğrencileri kendi aralarında biraz gettolaştırıyorlar. Kendi aralarında iletişim kuruyorlar diğer Türk öğrencilerle iletişim kurmaları yok ya da Türkçe iletişim kurma gereği dahi duymuyorlar. Diğer göçmen arkadaşları ile iletişim kuruyorlar genelde.” (Ç24Ö)

Araştırmalara katılan katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen “yapısal sorunlar” temasına ilişkin olarak belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 8’de gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılar Tablo 8’in devamında sunulmuştur.

Tablo 8. Araştırmalarda “Kültürel sorunlar” temasına ilişkin olarak ulaşılan verilerin analizi

Tema	Alt Tema	Kodlar
Yapısal sorunlar	Öğretmen yeterlik durumu	Kurs, seminer, bilgilendirilmeme, bilgi eksikliği, yetersiz eğitimler, teorik eğitimler
	Mültecilere yönelik eğitiminin işleyişi	Oryantasyon, eğitim planlaması, eğitim politikaları, uyum süreci, uyumsuzluk, okula erişim, kayıtsız öğrenciler, kitapların yetersizliği, doküman eksikliği, projeksiyon, donanım sıkıntısı, kaynak sıkıntısı, müfredatın olmaması, kalabalık sınıflar, derslik, yardımcı personel

Tablo 8 incelendiğinde bu tema için öğretmen yeterlik durumu ve mültecilere yönelik eğitiminin işleyişi olmak üzere iki alt tema belirlenmiştir. İncelenen araştırmalarda, öğretmenlerde mülteci eğitimi ile ilgili yeterliklerinin istenen düzeyde olmadıkları algısının olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda katılımcılar, mülteci öğrencilerin eğitimine ilişkin olarak yönetici ve öğretmenlerin aldıkları kurs, seminer ve bilgilendirilmelerin yeterli olmadığını, eğitimlerin genelde teorik düzeyde verildiğini, bilgi eksikliklerinin bulunduğunu ve sonuçta mülteci eğitimi ile ilgili yeterliklerinin istenen düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Araştırmalarda konuya ilişkin ulaşılan örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmenler bu duruma hazırlıksız yakalandılar. Bu çocukların nasıl ve ne şekilde eğitileceğine ilişkin herhangi bir fikirleri yok. Mevcut öğretmenlerin yeterli donanımı yok bu konuda.” (Ç2Ö)

“Antalya da bir eğitime katıldım bana katkısı olmadı. Bizim istatistikî bilgi veriyorlar. Tamam o da lazım belki ama çok teorik bilgi var, uygulamaya yönelik bir çalışma yok.” (Ç4Y)

“Aldığımız eğitimin Suriyelilerin eğitimi ile ilgisi yoktu. Savaş sonrası çocuklara nasıl yaklaşılar konusunda bir eğitim değildi. Uygulamalı eğitim alınması daha iyi olurdu. Orada anlattıklarının çoğu da hayalîydi. Böyle olur diyorlar ama kesinlikle olmuyor. Gerçek hayat çok farklı.” (Ç5Ö)

“Bu çocuklar biliyorsunuz zor bir süreçten geçtiler, evlerini terk ettiler hiç tanımadıkları kişilerle, tanımadıkları bir şehirde yaşıyorlar, hani onların bu psikolojik, psikososyal problemlerini çözmeye yönelik bir eğitim olabilirdi. Ben yönetici olduğum için pek derse girmiyorum ama en azından karşılaştığım zaman çocukların sorunlarını daha kolay çözebileceğim eğitimi almak isterdim.” (Ç5Y)

“Hizmet için eğitimlerinin fazla faydası olduğunu düşünmüyorum. Eğitimlerde daha çok teorik bilgilere yer verildiği için bu bilgileri sabada kullanamadık.” (Ç7Ö)

“Öğretmenlerimiz bu öğrencilerimize yardımcı olabilmek için yeterli donanımına sahip değil.” (Ç17Ö)

“Bu göç olayı hizmet için eğitim gerektiriyor, hazırlıksız yakalandık biz. Mesleğe başlamadan önce bir eğitim almadık. Geçen yıl iki haftalık seminer aldık ancak bir faydasını görmedik.” (Ç24Ö)

Araştırmalarda katılımcılar, mülteci öğrencilere yönelik eğitiminin işleyişinde, planlama ve organizasyonda da bazı sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar mülteci öğrencilerin uyum sürecinin yeterli olmadığını, eğitim planlaması ve yönetiminin etkili yürütülemediğini, öğrencilerin okula erişimi ve yerleştirilmesi konularında sorunlarla karşılaştığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Çok büyük bir planlama yapılması gerekiyor. Şu an böyle plansız gidiyoruz ki gelecek ay veya seneye ne yapılacak nasıl bir düzen bizi bekliyor bilmiyoruz.” (Ç2Ö)

“Ortaokula geçiş oranları çok düşük. İlkokulu bitirdiklerinde ortaokula geçiyorlar ama çok büyük bir kısmı kayıt olmuyor, kaçıyor, istemiyorlar çalışmak zorunda kaldıkları için okula devamda sıkıntı yaşıyoruz.” (Ç2Ö)

“Bir öğrenciyi dördüncü sınıfa yaş nedeniyle vermek durumunda kaldık. Ama çocuğun dört kademeye kadar çok bir eğitimi yok. Dil bilmiyor dördüncü sınıfı yapamaz.” (Ç3Ö)

“Düzenimiz alt üst oldu. 6-7 yaş grubu çocuklarla aynı sınıfı paylaşıyorlar. Yaşları büyük.” (Ç5Ö)

“Arada (ara sınıf) katılmaları, onları istediğimiz seviyeye ulaştırmamızı engelliyor. 1. Sınıftan alıp başlarsak daha sağlıklı olur.” (Ç13Ö)

“Çocuklar seviye gruplarına ayrılmadığı için dil öğretiminde belli bir grup derste sıkılıyor, disiplin problemleri oluşturuyorlar.” (Ç20Ö)

“Çocuğun yaşı 11 ama dil, okuma, yazma probleminden dolayı 2. ya da 3. sınıfa alıyoruz, bu durumda yaşlıları olmayan çocuğu daha da yalnızlaştırıyoruz.” (Ç21Ö)

“Birinci sınıfta çok farklı yaşlarda öğrencilerimiz var.” (Ç23Ö)

“En temel sorun bu öğrencilerin bir adaptasyon süreci yaşamadan direkt okullara yönlendirilmesi. Bu çocuklar bodoslama olarak okula geldiği için sıkıntılar yaşıyor.” (Ç24Ö)

“Sınıflar çok kalabalık, ders işlemek savaş vermek gibi. Sürekli bir kargaşa var. Sınıf düzenini sağlamak önemli bir etken. İletişim kuramadığımız zaman kopup gidiyor.” (Ç2Ö)

“Öğrenci sayısı artınca öğretmen norm sayımız da arttı. Yalnız şu an okulumuzda 8 ücretli öğretmen var istedik ki kadrolu öğretmenler atansın çünkü bu arkadaşlarımızın ne kadar çalışacaklarını bilemiyoruz, bazen erken ayrılabilirler bu da sıkıntı yaratıyor.” (Ç4Y)

“Materyal eksikliğimiz var. Kitap olarak da görsel olarak da.” (Ç5Ö)

“Derslik sayısının az, öğrenci sayısının fazla olması, eğitim sürecini olumsuz etkiliyor. Bilgisayar ve benzeri birçok materyalin eksikliğinden dolayı sıkıntılar yaşıyoruz.” (Ç7Ö)

“Müfredat bütün öğrencilere yönelik yapıyor. Suriyeli veya başka milletten öğrenciye yönelik müfredat yapılması mümkün değildir.” (Ç11)

“Öğrenci sayımız fazla olduğu için hazırladığımız etkinlik kâğıtlarının çoğaltılması bize maliyet açısından sıkıntı çıkarıyor. Kâğıt temini ve fotokopi ücretini bizden kendimiz yapıyoruz.” (Ç20Ö)

“Sınıflar genellikle kalabalık olduğu için öğretmenler sınıf yönetiminde zorlanıyorlar. Bu durum özel ilgi isteyen Suriyeli çocuklar için daha güç koşullar oluşturmaktadır. Derslerimde Suriyeli öğrencilerle tek tek ilgilenemedim. Onlar soru sormadılar. Ben de onlara soru sormadım. Onları sınıfta yok sayarak ders işledim (Ç21Ö).

“Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretimi konusunda çok fazla kaynak ya da materyal yok. Onlara özel bir müfredatta yok. Bu alanda çok fazla çalışmada yapılmamış. Biz bu konuda bayağı bir sıkıntı çektik. (Ç24Ö)

3.2. Araştırmalarda Geliştirilen Önerilere İlişkin Bulguların Analizi

Çalışmanın bu bölümünde incelenen araştırmalarda belirlenen 6 temayla ilgili olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen öneriler analiz edilmiştir. Araştırmalarda “Dilsel sorunlar” temasına ilişkin örnek ifadeler Tablo 9’un altında sunulmuştur:

Tablo 9. Araştırmalarda “Dilsel sorunlar” temasına ilişkin olarak geliştirilen öneriler

Tema	Çözüm Kodları
Dilsel sorunlara çözümler	Türkçe eğitimi, uzman kişi, dil öğrenme, hazırlık sınıfı, dil kursları, görsel materyal, video, kitap, etkinlik, animasyon, öğretmen eğitimi
	* Suriyeli öğrencilere dil eğitimi verecek öğretmenlere, bu konuda uzman kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından destek sağlanabilir. (Ç2)
	* Yunus Emre Enstitüsü veya TÖMER gibi yabancılara Türkçe eğitiminde uzman yetiştiren kurumlarla işbirlikleri yapılmalıdır. (Ç3)
	* Suriyeli çocuklara dil öğretmek için nitelikli kurslar açılmalıdır. (Ç4)
	* Öğretimi destekleyici kitap, sözlük, etkinlik kartları ve animasyonlar bakanlığımız tarafından her öğrenciye verilmelidir (Ç5)
	* Suriyeli veli ve öğrencilerle yaşanan dil problemlerinin aşılması için dil kursları düzenlenmeli ve bunlara katılımın teşvik edilmesi sağlanmalıdır. (Ç12)
	* Okullara “Yardımcı Nöbetçi Türk Öğrenci Sistemi” getirilerek göçmen öğrencilere yardımcı olacak, onlarla ilgilenecek, dil gelişimlerini sağlayacak Türk öğrencilerin ilgilenmesi sağlanmalıdır. (Ç15)
	* Suriyeli öğrencilerin Türkçeyi doğru ve etkin bir şekilde kullanabilmeleri için okullarda yaş gruplarına uygun olarak verilen takviye Türkçe dersleri yaygınlaştırılabilir (Ç26).

Tablo 9 incelendiğinde “dilsel sorunlar” üzerine geliştirilen önerilerde; dil eğitiminde uzman kişi ve kurumlardan destek alınması, nitelikli kursların açılması, mülteci öğrencilerin okul eğitimi öncesinde hazırlık sınıfında öğrenim görmesi ve öğrenmeyi destekleyici materyallerin üretilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur. “Duyuşsal sorunlar” temasına ilişkin örnek ifadeler Tablo 10’un altında sunulmuştur:

Tablo 10. Araştırmalarda “Duyuşsal sorunlar” temasına ilişkin olarak geliştirilen öneriler

Tema	Çözüm Kodları
Duyuşsal sorunlara çözümler	Sevgi, bağlılık, psikolojik destek, rehberlik, eğitim programı, insani şartlar, uyum, güvenli ortam, çok kültürlü eğitim
	* Suriyeli öğrencilere yönelik, yaşadıkları olumsuz yaşantıların üstesinden gelmeye yardımcı olacak, yaşadıkları ülkeye bağlılıklarını artıracak ve sevgi beslemelerine sağlayacak barış temelli konularında eğitim programına eklenmelidir. (Ç2)
	* Bu çocukların göç etmeden önce ve göç sırasında yaşadıkları travmatik durumlar çözümlenmeli, özellikle barınma, ısınma, giyinme ve daha insani şartlarda yaşamalarını sağlayabilecek imkânlar tanıdıkdan sonra ülkemize daha iyi uyum sağlayabilecekleri çalışmalar yapılmalıdır. (Ç22)
	* Mülteci öğrenciler güvenli bir ortamda oldukları konusunda bilgilendirilmelidir. (Ç25)
	* Suriyeli öğrencilere üzerlerindeki savaşın yıpratıcı ve korkutucu izlerini azaltmak için psikolojik destek hizmetleri sağlanmalıdır. Okul yöneticilerine ve öğretmenlere Suriyeli öğrencilerin geldiği kültür tanıtılarak çok kültürlü eğitim seminerleri verilmelidir. (Ç26)

Tablo 10 incelendiğinde duyuşsal sorunlara ilişkin olarak geliştirilen önerilerde; nitelikli eğitim, sevgi, bağıllık, psikolojik destek, rehberlik çalışmaları, eğitim programı, uyum ve güvenli ortam kavramları sıklıkla vurgulanmıştır. Araştırmalarda “Bilişsel sorunlar” temasına ilişkin örnek ifadeler Tablo 11’in altında sunulmuştur:

Tablo 11. Araştırmalarda “Bilişsel sorunlar” temasına ilişkin olarak geliştirilen öneriler

Tema	Çözüm Kodları
Bilişsel sorunlara çözümler	Türkçe yeterliliği, kurs, hazırlık sınıfı, görsel materyal desteği, takviye eğitim kursları, akademik başarı, finansal destek
	<p>* <i>Derslerin öğrenilmesini kolaylaştırıcı görsel materyaller hazırlanmadır, çocuklara ücretsiz olarak verilmelidir.” (Ç5)</i></p> <p>* <i>Suriyeli öğrencilerin akademik ders başarısına olumlu katkı sağlayacak, eğitim materyalleri geliştirilmelidir. Özellikle Suriyeli öğrencilerin fazla olduğu bölgelerde materyaller için finansal destek oluşturulmalı ve ayrılan kaynak oluşturulan materyallere aktarılmalıdır (Ç6).</i></p> <p>* <i>Sığınmacı öğrencilerin sınıfa katılmadan önce düzeylerine uygun Türkçe yeterliğinin sağlanması (kurs, hazırlık sınıfı vb.) gereklidir (Ç24).</i></p> <p>* <i>“Suriyeli öğrencilerin akademik başarılarının yükseltilmesi için okullarda yaş gruplarına uygun olarak takviye dersler verilmelidir.” (Ç26)</i></p>

Tablo 11 incelendiğinde “bilişsel sorunlar” üzerine geliştirilen önerilerde; Türkçe yeterliliği, hazırlık sınıfı, materyal desteği, takviye eğitim kursları, akademik başarı ve finansal destek kavramları vurgulanmıştır. Araştırmalarda “Ailesel sorunlar” temasına ilişkin örnek ifadeler Tablo 12’nin altında sunulmuştur:

Tablo 12. Araştırmalarda “Ailesel sorunlar” temasına ilişkin olarak geliştirilen öneriler

Tema	Çözüm Kodları
Ailesel sorunlara çözümler	Etkinlik, yardım, destek, çok kültürlülük, toplum kuralları, sosyalleşme, temel ihtiyaçlar, eğitim programı, dil eğitimi, yemek hizmeti
	<p>* <i>Yardım ve destekler ihtiyacı olan yerli ve göçmen tüm kesimleri kapsayacak şekilde sunulmalıdır. Suriyeli öğrenci ve aileleri yerli öğrenci ve aileler ile bir araya getirecek ve etkileşimlerini artıracak okul içi aktiviteler düzenlenmelidir. İdareci, öğretmen, yerli öğrenci ve velilere, Suriyeli öğrencilerin eğitiminin insanî boyutları ve çocukların temel haklarına dair farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.” (Ç3)</i></p> <p>* <i>Sığınmacı çocukların ailelerine de Türkçe eğitiminin yanında, kültürümüzün ve toplum kurallarının öğretileceği kursların açılmalıdır. (Ç5)</i></p> <p>* <i>Taşınmalı eğitim kapsamı dışında kalan okullarda eğitim alan Suriyeli sığınmacı çocuklara ve maddi desteğe ihtiyacı olan diğer çocuklara öğle yemeği desteği verilmelidir. (Ç5)</i></p> <p>* <i>Suriyeli öğrencilerin sergilediği zorbalık ve şiddet davranışının temelinde fiziksel şiddet ve baskıya dayalı ebeveyn tutumları büyük bir yer kaplamaktadır. Ebeveynlerin bu olumsuz durumu fark etmeleri için okullarda çok kültürlülüğü esas alan veli eğitim programları düzenlenmelidir (Ç6).</i></p> <p>* <i>Suriyeli öğrencilerin ailelerine yönelik dil eğitimi ve sosyalleşme çalışmaları planlanmalıdır. (Ç7)</i></p> <p>* <i>Dil probleminin çözülmesi noktasında Suriyeli öğrencilerin ebeveynleri de dil kurslarına yönlendirilebilir. (Ç14)</i></p> <p>* <i>Suriyeli ailelerin barınma, ısınma, giyinme ve daha insani şartlarda yaşamalarını sağlayabilecek imkânlar tanındıktan sonra ülkemize uyum sağlayabilecekleri çalışmalar yapılmalıdır (Ç22).</i></p>

Tablo 12 incelendiğinde “Ailesel sorunlar” teması üzerine geliştirilen önerilerde; etkinlik, yardım, destek, çok kültürlülük, toplum kuralları, sosyalleşme, temel ihtiyaçlar, eğitim programı, dil eğitimi ve yemek hizmeti kavramları vurgulanmıştır. Araştırmalarda “Sosyo-kültürel sorunlar” temasına ilişkin örnek ifadeler Tablo 13’un altında sunulmuştur:

Tablo 13. Araştırmalarda “Sosyo-kültürel sorunlar” temasına ilişkin olarak geliştirilen öneriler

Tema	Çözüm Kodları
Sosyo-kültürel sorunlara çözümler	<p>Etkinlik, kaynaşma, sosyal uyum, farkındalık eğitimi, akran ilişkileri, temel haklar, okul kültürü, akran zorbalığı, çok kültürlülük, oryantasyon programları, şiddeti engelleme</p> <p>* Yoğun bir şekilde Suriyeli nüfusun kayıtlı olduğu eğitim kurumlarında daha bütünsel bir yaklaşıma gereksinim duyulmaktadır. Söz konusu yaklaşım, Suriyeli öğrencilerin varlığı, ilgileri, becerileri ve gereksinimlerine yönelik farkındalık eğitimini kapsamalı, Türk öğrencilerin Suriyeli öğrenciler ile olan etkileşimini arttıracak etkinliklerle desteklenmelidir. (Ç2)</p> <p>* Suriyeli öğrenciler ile yerli akranları arasındaki ilişkileri güçlendirecek ders içi ve ders dışı etkinlikler düzenlenmelidir (Ç3)</p> <p>* Suriyeli çocuklara bir yıl hazırlık eğitimi verildikten sonra (Türkçe, psikolojik destek, uyum) sonra resmi okullarda eğitim seviyelerine uygun sınıflarda akranları ile birlikte eğitim almaları sağlanmalıdır.” (Ç5)</p> <p>* Farklı kültürlerde yer alan çocukların Türkiye’deki okullara uyumunu sağlayacak Türkiye’deki tüm okullarda işlevsel kullanıma uygun okula uyum programlarını oluşturulmalıdır. (Ç6)</p> <p>* Okullarda ayrımcılıkla mücadele konusunda okul idaresi, öğretmen ve velilere yönelik olarak farkındalık eğitimleri düzenlenmelidir. (Ç6)</p> <p>* Suriyeli öğrencilerin dil ve sosyal uyum becerilerini geliştirecek drama, tiyatro vb. sosyal etkinlikler düzenlenmeli ve öğrencilerin bu etkinliklerin bir parçası olması sağlanmalıdır. (Ç7)</p> <p>* Teneffüslerde, oyun alanlarında Suriyeli öğrencilerin arkadaşları ile etkileşimleri gözlem yoluyla belirlenebilir. (Ç11)</p> <p>* Göçmen öğrencilerin dışlanmalarının önüne geçilerek toplumsal bir proje yapılmalı ve toplum bu konuda bilinçlendirilmelidir. Göçmen öğrencilerin Türkiye’ye aidiyet duygusu ile bağlı olabilmemesinin sağlanabilmesi için dışlanmaların önüne geçilmelidir. (Ç15)</p> <p>* Okullarda zorbalığın engellenmesine yönelik kampanyalar düzenlenmeli ve okullar mülteci öğrencilerin kendilerini güvende hissedebilecekleri mekanlar haline getirilmelidir. Türk eğitim sisteminde yer alan derslerin öğretim programlarına ötekileştirmeyi ve şiddeti önleyecek, çocuklar arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasını kulavuzluk edecek ortak temalar konulmalıdır. (Ç21)</p> <p>* Okullarda kaynaşmayı sağlayıcı sosyo-kültürel etkinliklere daha fazla yer verilmelidir. (Ç21)</p> <p>* Akran zorbalığı konusunda bilgilendirme seminerleri düzenlenmelidir. Sanat ve spordan faydalanmaları için okulda bulunan kulüplere öğrenciler yönlendirilmelidir. (Ç25)</p>

Tablo 13 incelendiğinde “sosyo-kültürel sorunlar” teması üzerine geliştirilen önerilerde etkinlik, kaynaşma, sosyal uyum, farkındalık eğitimi, akran ilişkileri, temel haklar, okul kültürü, akran zorbalığı, çok kültürlülük, oryantasyon programları, şiddeti engelleme kavramları vurgulanmıştır. Araştırmalarda “Yapısal sorunlar” temasına ilişkin örnek ifadeler Tablo 14’ün altında sunulmuştur:

Tablo 14. Araştırmalarda “Yapısal sorunlar” temasına ilişkin olarak geliştirilen öneriler

Tema	Çözüm Kodları
Yapısal sorunlara çözümler	<p>Okul iklimi, oryantasyon eğitimi, hizmet içi eğitim, telafi eğitimleri, eğitim planlaması, etkili politikalar, uygulamalı eğitimler, okul terk nedenleri, farkındalık eğitimi, mülteci eğitimi</p> <p>* Okullarda Suriyeli ve Türkiyeli öğrencilerin ve ailelerinin bir arada barışçıl bir şekilde yaşamasını kolaylaştıracak; iki toplum arasındaki olası önyargıların kırılmasını sağlayacak etkinlik ve programlar planlanmalıdır (Ç1).</p> <p>* Suriyeli öğrenciler okula başlamadan önce okul iklimine ve eğitim sürecine dair oryantasyon sürecinden geçirilmelidir. MEB tarafından Türkiye’deki göçmenlerin eğitimi konusunda istikrarlı ve uzun vadeli politikalar geliştirilmelidir. Sınıf düzeyi ve yaş uyumsuzluğu olan Suriyeli çocuklara yönelik bu uyumsuzluğu giderici telafi eğitimleri sunulmalıdır. Okula devamsızlık yapan ve okul terkinde bulunan Suriyeli öğrencilerin takibi yapılmalı ve okula yeniden kazandırılması için devamsızlık ve terk nedenleri araştırılmalıdır. (Ç3).</p> <p>* Hizmet içi eğitimler daha iyi planlanıp, daha fazla uygulamaya dönük, sorun çözme, motivasyon sağlama ve verimi artırma odaklı yapılmalıdır (Ç4).</p> <p>* Sığınmacı çocukların eğitimlerinde, okullarda farklı uygulamalar olmaması açısından bir program geliştirilerek Türkiye’nin her ilinde ve her okulunda Suriyeli çocuklara aynı eğitimin verilmesi sağlanmalıdır. Suriyeli çocukların eğitimi, psikolojileri, ailelerin yaklaşımları konularında okul yöneticilerine ve öğretmenlere, üniversiteler ile işbirliği yapılarak teorik ve uygulamalı eğitimler verilebilir. (Ç5)</p>

* Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimler verilmelidir. (Ç7)

* Ülkemize gelen Suriyelilerin uzun yıllar ülkemizde kalabilecekleri ihtimalleri göz önüne aldığımızda eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının mesleki yaşamlarında karşılaşacakları olması muhtemel durumlar için çok kültürlü eğitime önem verilmelidir. (Ç9)

* Suriyeli öğrencilerin diğer öğrencilerle aralarında oluşan farkı kapatmaları adına ilköğretim programlarına farklı bir ders eklenebilir ya da mevcut programda bulunan Serbest Etkinlikler dersi kapsamına geri kalan konularla ilgili (dil öğrenmeyle ilgili çalışmalar da olabilir) oyunlar eklenebilir. Öğrenciler oyun içerisinde hem daha kolay öğrenecekler hem de eğlenceli hale gelmesi onların motivasyonunu artıracaktır. (Ç13).

* Fiziki altyapı mülteci öğrenciler için yeniden düzenlenmelidir. Okullara mülteci öğrencilere özel ders materyali sağlanmalı ve kartasiye, forma gibi ihtiyaçlara destek verilmelidir. Okullara çevirmen desteği sağlanamıyorsa il ya da ilçe düzeyinde farklı dillere hâkim personel ile kayıt masaları açılmalıdır. Eğitim politikaları ve ders konuları farklılıklara saygılı eğitim programları çerçevesinde revize edilmeli, okullar daha bütünlüştürücü anlayış geliştirebilmelidir. Müfredata çok kültürlü yaşam pratikleri katılmalı, kapsayıcı eğitim anlayışı ile daha içermeci bir yaklaşım kullanılmalıdır. (Ç16)

* Suriyeli öğrencilerin yoğun olarak eğitim gördüğü okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri ya da Arapça bilen öğretmenler gerekli eğitimleri aldıktan sonra koordinatör olarak görevlendirilmelidir.” (Ç26)

Tablo 14 incelendiğinde “yapısal sorunlar” teması üzerine geliştirilen önerilerde okul iklimi, oryantasyon eğitimi, hizmet içi eğitim, telafi eğitimleri, eğitim planlaması, etkili politikalar, uygulamalı eğitimler, okul terk nedenleri, farkındalık eğitimi ve mülteci eğitimi kavramları sıklıkla vurgulanmıştır.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Yoğun bir şekilde göç alan bir ülke olan Türkiye, göçün getirmiş olduğu sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların en önemlisi ve en karmaşık olanı göçle gelen çocukların eğitimi konusudur. Türkiye bu konuda birtakım politikalar üretmektedir ancak günümüzde kapsayıcı eğitim bağlamında mülteci öğrencilerin MEB’e bağlı resmi okullarda eğitim görmesi birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Yaşanan bu sorunlar mülteci öğrencilerle birlikte Türk öğrencilerini de etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan derinlemesine analiz sonucunda araştırmada belirlenen sorunlara ilişkin ana temalar şu şekildedir: Dilsel sorunlar, bilişsel sorunlar, ailesel sorunlar, duyuşsal sorunlar, sosyo-kültürel sorunlar ve yapısal sorunlardır.

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmalarda mülteci öğrencilerin eğitiminde en temel problemin dil olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü (2015)’nin yaptığı araştırmada da Suriyeli mültecilerin eğitiminde en büyük problemin dil sorunu olduğu ve çocukların Türkçe bilmemelerinden dolayı okulda öğretmenleriyle iletişim kuramama ve akranları tarafından dışlanma gibi sorunlarla karşılaştıkları ifade edilmiştir. Yapılan çalışmada mülteci öğrencilerin; dil sorununa bağlı olarak iletişim sorunu yaşadıkları, kendilerini ifade edemedikleri, konuşmakta zorlandıkları, dertlerini anlatamadıkları, dil öğrenmede zorlandıkları, öğrenmeye direnç gösterdikleri, sesli harfleri kullanamadıkları, kelimeleri telaffuz edemedikleri ve anlamlandıramadıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda önceden yapılan bilimsel çalışmalarda da mülteci çocuklar için en temel problemin dil olduğu ve dil problemi nedeniyle kendini ifade etmede, okuma yazma, okuduğunu anlama ve öğretmeni anlamada zorluk çektikleri sonucuna ulaşılmıştır (Akalin,

2016; Erdem, 2017; Gözübüyük Tamer, 2017; Kultas, 2017; Sarıtaş, Şahin & Çatalbaş, 2016; Özdemir, 2016). Kiremit, Akpınar ve Tüfekçi Akcan (2018) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin en büyük probleminin Suriyeli öğrenciler ile iletişim kuramamaları olduğu belirtilmiştir. Yıldız (2016) araştırmasında Suriyeli öğrencilerin Türkçede olan ancak Arap alfabesinde olmayan “ö, ü, ş, ç, ı, ğ, p” harflerini bazen kullanmadıkları bazen de anlayamadıklarını tespit etmiştir.

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmalar “bilişsel sorunlar” bağlamında değerlendirildiğinde mülteci öğrencilerin; derslere ilgi göstermedikleri, derste parmak kaldırmadıkları, dersten koptukları ve sıkıldıkları, sözel derslerde zorlandıkları, okuduklarını anlayamadıkları, öğrenilmiş çaresizlik duygusu içinde buldukları, ödev yapmadıkları ve okula devam etmek istemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Solak ve Çelik (2018) tarafından yapılan çalışmada, mülteci öğrencilerin herhangi bir hazırlık süreci geçirmeden ve dil sorunları çözülmeden okula başladıkları, hem sosyal hem de akademik açıdan sorunlar yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırma bulguları; Güngör ve Şenel(2018) ile Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız (2018) tarafından yapılan çalışmalarda, mülteci öğrencilerin kendi duygu ve düşüncelerini ifade edemedikleri ve derslere katılmadıkları bulgularıyla da örtüşmektedir. Ceyhan ve Kocabaş (2011) da yaptıkları çalışmada, mülteci çocukların dil problemleri nedeniyle düşük akademik başarı gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Literatürde mülteci öğrencilerin matematik dersi başarılarının düşük düzeyde olduğuna ilişkin bulgular da vardır (Hastedt, 2016).

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmalar “duyuşsal sorunlar” bağlamında değerlendirildiğinde mülteci öğrencilerin; travma yaşadıkları, söylemlerinde sıklıkla ölüm, bomba, yıkıntı, savaş, silah, tank gibi kavramlar kullandıkları, üzüntülü, yalnız, içine kapanık ve utangaç göründükleri, özgüven eksikliklerinin bulunduğu, saldırgan oldukları, şiddete başvurdukları, kimseye güven duymadıkları ve okula yabancılaştıkları anlaşılmıştır. Şeker ve Aslan (2013), mülteci çocukların, anksiyete, güvensizlik, odaklanma sorunu, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu yaşamış/yaşayan hassas gruplar olduklarını belirterek, eğitim sürecinde bu durumun göz ardı edilmemesi gerektiği önerilmiştir. Kanada’da öğretmen ve yöneticilerle yapılan bir çalışmada, Suriyeli öğrencilerin travma yaşadıkları ve eğitime gereken değeri vermedikleri, danışman desteğinin yeterli olmadığı, eğitime katılımında sosyal ve akademik sorunlar yaşadıkları ve akranlarıyla ilişkilerinde sorun yaşadıkları tespit edilmiştir (Gagné, Al-Hashimi, Little, Lowen & Sidhu, 2018). Mülteci çocukların sınıfta etkinliklere katılmadan bir köşede sessizce izlemeyi tercih ettiklerini, geçmişte yaşadığı olumsuz olaylardan dolayı çevresindeki yetişkinlere, topluma ve kurumlara karşı güvenlerini yitirdikleri, yaşadıkları korku, kuşku ve yabancılaşma nedeniyle, hiç kimsenin kendisini

anlayamayacağını düşünerek arkadaşlarından uzaklaştıklarını ve ortamdan kendilerini soyutladıkları belirlenmiştir (Erden & Gökçe, 2009).

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmalar “ailesel sorunlar” bağlamında değerlendirildiğinde mülteci öğrenci ebeveynlerinin; eğitimle ilgilenmedikleri, veli toplantılarına katılım göstermedikleri, okul iletişiminin çok zayıf düzeyde olduğu, eğitimden bir beklenti içerisinde olmadıkları, barınma ve işsizlik sorunlarının olduğu, düşük ücretli işlerde çalıştırıldıkları, okul yaşındaki çocukları çalıştırdıkları ve bu nedenle öğrencilerin sık sık okula devam edemedikleri, uygunsuz yaşam şartları altında temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir yaşam mücadelesi verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Sarıtaş, Şahin ve Cabaltaş (2016) tarafından yapılan çalışmada da Suriyeli velilerin, çocuklarıyla ilgilenmediklerini, dil farklılığı nedeniyle iletişim kurmakta da zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Topsakal, Merey ve Keçe (2013), maddi sıkıntılar ve ailelerin bilinçsiz olması nedeniyle çocukların okul saatleri içinde veya dışında çalıştırıldıklarını ifade etmişlerdir. Aykırı (2017), öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin velileri ile iletişim kuramadıklarını ve velilerin ilgisiz olduklarını tespit etmiştir. Gözübüyük Tamer’in (2017) de tespit ettiği gibi Suriyeli aileler, çocuklarının eğitimi konusunda işbirliği göstermekte yetersiz ve ilgisiz kalmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü (2015)’nin yaptığı araştırmanın sonuçları da ailelerin çocuklarını okula ekonomik nedenler ve okula uyum problemleri yaşayacaklarını düşünerek göndermediklerini ortaya koymuştur.

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmalar “sosyo-kültürel sorunlar” bağlamında değerlendirildiğinde mülteci öğrencilerin; öğretmen ve yöneticilerin uyarılarını dikkate almadıkları, kurallara uymama eğiliminde oldukları, sosyalleşme düzeylerinin yetersiz olduğu, okul kültürüne uyum sağlayamadıkları, şiddete başvurdukları, akran zorbalığı davranışları sergiledikleri, bazen okul ve sınıf malzemelerine zarar verdikleri, yerel öğretmen, öğrenci, veli ve çevrenin olumsuz algıları nedeniyle mülteci öğrencilerin dışlanma duygusu yaşadıkları ve bunun sonucunda sosyo-kültürel uyum sorunu yaşadıkları bu nedenle kendi aralarında grup kurdukları, çeteleşme ve gettolaşma eğilimi gösterdikleri anlaşılmıştır. Topsakal, Merey ve Keçe’nin (2013) Türkiye’de göç ve eğitim sorunlarına dair araştırmasında da göçmenlerin okul-sınıf kurallarına uymakta zorlandığı ifade edilmektedir. Çocuklar iletişim kuramadıkları için sosyalleşememekte ve grubun dışında kalmaktadır. Sakız’ın (2016) araştırması okul yöneticilerinin çoğunun son yıllardaki göç dalgasıyla oluşan farklılığın kendi okullarının akışını bozduğunu ve mevcut öğrencilerin düzenini aksattığını belirtmişlerdir. Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem’in (2017), çalışma bulgularına göre de birçok Suriyelinin toplumdan kopuk bir şekilde yaşadığı ileri sürülmüştür. Söz konusu araştırmanın bulgularına göre çoğunlukla kendileri gibi mülteci olan bireylerle zaman geçiren çocukların, öz kültürlerinden kopuş yaşamadıkları ancak Türk toplumu ile de tam olarak kaynaşamadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmaların “yapısal sorunlar” bağlamında incelenmesi sonucunda, yönetici ve öğretmenlerin mülteci eğitimi ile ilgili yeterliklerinin istenen düzeyde olmadığı, öğrencilerin eğitime uyum süreci için yeterli zaman ayrılmadığı, eğitim planlaması ve işleyişinin etkili yürütülemediği, öğrencilerin okula erişimi ve yerleştirilmesi konusunda sorunlarla karşılaştığı, ders kitaplarının yetersiz olduğu, kaynak sıkıntısının yaşandığı, mülteci eğitimine ilişkin bir müfredatın bulunmadığı, sınıfların çok kalabalık olduğu, okulların altyapısı ve donanımının çok yetersiz olduğu ve okulda yeterli yardımcı personelin bulunmadığı anlaşılmıştır. Sağlam ve İlksen Kanbur (2017), Aykırı (2017) ile Mercan Uzun ve Bütün’ün (2016) araştırmalarda öğretmenlerin mülteci çocukların eğitimiyle ilgili sorun çözmede kendilerini yetersiz hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bu konuda yapılan araştırmaların sonuçları (Erdem, 2017; Madziva & Thondhlana, 2017; Sims, Hayden, Palmer & Hutchins, 2002) öğretmenlerin mülteci çocukların eğitimi için en önemli paydaşlar oldukları ve öğretimsel olarak desteklenmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Er ve Bayındır’ın (2015) çalışmasında da ilkökul öğretmenlerinin herhangi bir eğitim almadıkları ve Suriyelilerin eğitimleri konusunda yetersiz oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmalarında öğretmenlerin karşılaştığı sorunlardan biri olan müfredat farkına değinen Yavuz ve Mızrak (2016), müfredatta birtakım düzenlemeler yapılmasının faydalı olabileceğini ifade etmiştir. Biçer ve Kılıç (2017) Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerini değerlendirdikleri çalışmalarında; ders kitaplarının öğrencilerin seviyelerine uygun olmadıklarını, yaş ve kademe fark etmeksizin aynı kitabın kullanıldığını tespit etmiştir. Balkar, Şahin ve Babahan (2016), araştırmalarında, Suriyelilerin eğitim-öğretim süreçlerinde karşılaştıkları en büyük zorluğun Türkçe öğretimine yönelik ders kaynaklarındaki eksiklik olduğunu dile getirmişlerdir. Ereş (2016) ve Erdem (2017), Suriyeli çocukların eğitimde sorun yaşamalarında eğitim müfredatının onlara uygun olmadığı ve çocukların Türkçe bilmemelerinin akademik anlamda başarısız olmalarına neden olduğu görüşündedir. Bu araştırmaların tümü mülteci çocukların gereksinimlerine ve ihtiyaçlarına uygun bir eğitim programına sahip olunmadığını göstermektedir. Candaş Karababa (2009), yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar isimli çalışmasında, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin ihtiyaçlarına ve seviyelerine uygun ders öğretim araç, gereçleri ve ders kitapları yeterli olmadığı saptanmıştır. Kultas (2017) çalışmasında Suriyeli öğrencilerin hazırbulunuşluklarının tespit edilmemesini, öğretmenlerin önemli bir sorun olarak gördüklerini ifade etmiştir.

Araştırmada, meta-senteze dâhil edilen çalışmaların incelenmesi sonucunda çok farklı önerilerin geliştirildiği görülmüştür. “Dilsel sorunlar” üzerine geliştirilen önerilerde; dil eğitiminde uzman kişi ve kurumlardan destek alınması, dil öğrenilmesine ilişkin nitelikli kursların açılması, mülteci öğrencilerin okul eğitimi öncesinde hazırlık sınıfında öğrenim görmesi ve öğrenmeyi destekleyici materyallerin üretilmesi

tavsiyelerinde bulunulmuştur. “Duyuşsal sorunlar” üzerine geliştirilen önerilerde; nitelikli eğitim, psikolojik destek, rehberlik çalışmaları, eğitim programı, uyum ve güvenli ortam kavramları; “bilişsel sorunlar” üzerine geliştirilen önerilerde; hazırlık sınıfı, materyal desteği, takviye eğitim kursları ve finansal destek kavramları; “ailesel sorunlar” teması üzerine geliştirilen önerilerde; etkinlik, yardım, destek, çok kültürlülük, sosyalleşme, temel ihtiyaçlar, eğitim programı, dil eğitimi ve yemek hizmeti kavramları; “sosyo-kültürel sorunlar” teması üzerine geliştirilen önerilerde etkinlik, kaynaşma, sosyal uyum, farkındalık eğitimi, akran ilişkileri, okul kültürü, akran zorbalığı, şiddeti engelleme kavramları; “yapısal sorunlar” teması üzerine geliştirilen önerilerde okul iklimi, oryantasyon eğitimi, hizmet içi eğitim, telafi eğitimleri, eğitim planlaması, etkili politikalar, uygulamalı eğitimler, okul terk nedenleri ve farkındalık eğitimi kavramları vurgulanmıştır. Aydın ve Kaya (2017) mülteci çocukların diğer akranlarıyla aynı ortamda eğitim alabilmeleri için dil eğitimi almaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Kadioğlu, Kanger ve Şimşek’in (2018) araştırmasında da Suriyeli öğrencilerle oyun temelli dil becerileri kullanıldığında öğrencilerin dil gelişimlerine ve okuma yazma becerilerine olumlu katkılar sağladığı ortaya çıkmıştır. Özer, Komşuoğlu ve Ateşok (2016) yaptıkları araştırma sonucunda; mülteci çocukların dil problemlerinin çözülmesi ve uyum programı ile desteklenmesi, okullarda yeni gelenlerin uyumuna yönelik çok kültürlülüğü görünür kılmak ve farklı kültürlerin birbirlerini tanımalarını sağlamak (sergiler, özel günler vs gibi düzenlemeler yapmak), kültürlerin ortak olumlu yönlerine dikkat çekmek, paylaşmak, yaşlılara saygı, ailenin önemi gibi ortak değerlerin vurgulanması, aşure geleneği, ortak efsaneler/destanlar, ortak kahramanlar, bayramlar gibi olası ortaklıkların değerlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Polat (2012) çalışmasında öğrencilerin ayrı sınıflarda eğitim görmesi ve öğrencilere yönelik program ve kitap hazırlanması gibi öneriler olduğunu tespit etmiştir. Demir’in (2015) yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde materyal yetkinliğinin incelendiği araştırmasında, metinlerin anlaşılır ve düzeye uygun olmasının yanı sıra Türkçe öğretiminde öğretilcek kavram ve ifadelerin görsellerle desteklenmesi gerektiğini ifade etmesi çalışmayı destekler niteliktedir. Suriyeli öğrencilere oryantasyon eğitimi vermek (Gülüm & Akçaltı, 2017; Sarıtaş, Şahin & Cabaltaş, 2016), Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında ortak sosyal etkinlikler düzenlemek (Özer, Komşuoğlu & Ateşok, 2016), Suriyeli öğrencileri Türk kültürü ve okul kuralları hakkında bilinçlendirmek ve Suriyeli öğrencilere ilgi göstererek onları sahiplenmeye çalışmak geliştirilen öneriler arasındadır. İngiltere’de yapılan bir çalışmada; kaliteli eğitimi sağlayabilmek için eğitime katılımın özendirilmesi, özel eğitim desteği, psikolojik destek, diğer kurumların desteği, okul-veli ilişkilerinin iyileştirilmesi gibi öneriler geliştirilmiştir (Madziva & Thondhlana, 2017). Yapılan araştırma bulgu ve sonuçlarına göre aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Okul yöneticileri ve öğretmenlere, mülteci öğrencilere nasıl yaklaşılacağı, sınıf içi ve dışı ortamlarda nelere dikkat edileceği, bu öğrencilerin nasıl eğitileceği ve çok kültürlü eğitimin nasıl gerçekleştirileceği konularında uygulamalı hizmet içi eğitimler verilmelidir. Ayrıca ülkemize gelen Suriyelilerin uzun yıllar

ülkemizde kalacakları göz önüne alındığında, eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına çok kültürlü eğitime yönelik dersler verilmelidir.

2. Mülteci çocukların eğitime katılım oranları arttırılmalıdır. Duyuşsal sorun yaşayan (travma, korku, kaygı, özgüven eksikliği vb) mülteci çocuklara, psikolojik destek ve rehberlik hizmetleri etkili bir şekilde sağlanmalıdır.

3. Türk öğrenciler ile mülteci öğrenciler ortak sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerle kaynaştırılmalı, birbirleriyle iletişim kurmaları sağlanmalıdır. Öğrencilerin özellikle sorumluluk alma, birlikte çalışma, paylaşma ve iletişim becerilerini geliştirici grupla öğrenme aktiviteleri yapılmalıdır.

4. Alan uzmanı akademisyenler ve öğretmenlerin katılımıyla mültecilerin eğitimine yönelik, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş işlevsel bir müfredat geliştirilmelidir.

5. Tüm ülkede, eğitime başlamadan önce mülteci öğrencilere bir uyum programı hazırlanmalıdır. Mülteci öğrencilere yönelik destekleme ve yetiştirme kursları açılmalı, bunlar amacına ulaşmaya kadar devam ettirilmeli; mülteci öğrenciler sınıflara alınmadan önce seviye tespit sınavı yapılarak düzeyleri belirlenmelidir. Beceri ve sosyal faaliyet kursları açılarak bu öğrencilerin devamının sağlanması önerilmektedir.

6. Türk veli ve öğrencilerle, Suriyeli veli ve öğrencilerin kaynaşması için çeşitli etkinlikler düzenlenmeli ve aileler eğitim sürecinin etkili bir paydaşı haline getirilmelidir.

7. Okulların altyapısı ve donanımı güçlendirilmeli, derslik sayısı arttırılmalı; sınıf mevcutları azaltılmalıdır.

8. Mülteci öğrencilere yönelik Türkçe-Arapça, görsel içeriği zengin ve günlük hayatta işlerine yarayabilecek etkinliklerle donatılmış ders kitapları ve materyaller üretilmelidir. Öğretmenler, mülteci çocukların bilgiyi anlamlı bir şekilde yapılandırabilmeleri, yeteneklerini keşfetmeleri ve geliştirebilmeleri için farklı yöntem-teknik ve materyallerle öğrenme ortamını zenginleştirmelidirler.

KAYNAKÇA

Akalın, A. (2016). *Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

* Akay, S., Hamamcı, Z., & Kurt, M. (2018). Suriyeli öğrencilerle çalışan psikolojik danışmanların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin uyguladıkları çözüm yollarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 23- 47.

Aktekin, S. (2017). *Sınıfta yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenler için el kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

- * Aktürk Çopur, D. (2019). *Mülteci öğrencilerin uyum sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi, Düzce.
- * Alpaslan, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Suriyeli öğrenciler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- * Altıntaş, M. E. (2018). DKAB öğretmenlerine göre Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları sorunlar (nitel bir araştırma). *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 469-499.
- * Anis, R. (2019). *Devlet ilkokullarında eğitim gören Suriyeli öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen faktörlerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- * Aslan, F. (2019). *İlkokul ve ortaokula devam eden göçmen çocukların eğitim sorunlarına yönelik okul yöneticilerinin görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aspfors, J., & Fransson, G. (2015). Research on mentor education for mentors of newly qualified teachers: A qualitative meta-synthesis. *Teaching and Teacher Education*, 48, 75-86.
- Au, W. (2007). High-stake testing and curricular control: A qualitative meta-synthesis. *Educational Researcher*, 36, 258-267.
- Aydın, H. & Kaya, Y. (2017). The educational needs of and barriers faced by Syrian refugee students in Turkey: A qualitative case study, *Intercultural Education*, 28(5), 456-473.
- * Aykırı, K. (2017). Sınıf öğretmenlerinin sınıflarındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim durumlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Journal of Primary Education*, 2, 44-56.
- * Aykut, S. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim sorunları: Farklılıklara saygı eğitimi odağında okul sosyal hizmeti önerisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve psikolojik açıdan göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Balkar, B., Şahin, S., & Babahan, N. I. (2016). Geçici eğitim merkezlerinde (GEM) görev yapan Suriyeli öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1290-1310
- * Baloğlu Uğurlu, N. & Akdovan, N. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenleri perspektifinden mülteci öğrenciler. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 782-801.
- Bıçer, N., & Kılıç, B. S. (2017). Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretmek için kullanılan ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 649-663.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Berry, J. W. (2005). Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.
- Bondas, T., & Hall, O.C. (2007). A decade of meta synthesis research in health sciences: A meta-method study. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 2, 101-113.
- * Bulut, S., Kanat Soysal, Ö., & Gülçiçek, D. (2018). Suriyeli öğrencilerin türkçe öğretmeni olmak: Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1210-1238.
- Candaş Karababa, Z. C. (2009). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 42(2). 265-277.
- Cengiz, E. (2018). *Suriyeli ortaokul öğrencilerinin psikososyal uyum sorunları ile demografik özellikler arasındaki ilişkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çag Üniversitesi,
- Ceyhan, M. A., & Koçbaşı, D. (2011). Göç ve çok dillilik bağlamında okullarda okuryazarlık edinimi. LAS projesi Türkiye raporu.

https://www.unipotsdam.de/fileadmin01/projects/daf/LAS_AyanCeyhan_Ko%C3%A7bas.pdf
internet adresinden alınmıştır. Erişim: 05.04.2020.

- * Cıvıt-Karaağaç, F., & Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 530-568.
- Cin, G. (2018). *Suriyeli öğrencilere eğitim veren sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ve psikolojik sağlamlık düzeyi: Adana ili örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi, Adana.
- * Çakmak, Ö. (2018). *Okul yöneticilerinin gözüyle Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri (Kilis örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Çalık, M.,& Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.
- Delen, A., & Ercoşkun, M. (2019). Yabancı uyruklu öğrencilerin bulunduğu ilkokullarda istenmeyen öğrenci davranışlarının nitel açıdan incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 299-322.
- Demir, T. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde materyal yetkinliği–ders kitapları-. *Dil Dergisi*, 166, 43-52.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları. http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf
internet adresinden alınmıştır. Erişim: 02.04.2020.
- * Emin, M. N. (2018). Emin, M. N. (2018). *Türkiye’deki Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştığı sorunlar: Ankara ili örneği*. Yayınlanmamış (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- * Erol Emiroğlu, S. (2018). *Suriyeli sığınmacı çocukların eğitimi ve sorunları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi. Antalya.
- Er, A., & Bayındır, N. (2015). İlkokula giden mülteci çocuklara yönelik sınıf öğretmenlerinin pedagojik yaklaşımları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4) , 175-185.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Erden, G.,& Gökçe, G. (2009). Savaş yaşantılarının ardından çocuk ve ergenlerde gözlenen travma tepkileri ve psiko-sosyal yardım önerileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(24), 1-13.
- Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Ereş, F. (2016). Problems of the immigrant students’ teacher: Are they ready to teach? *International Education Studies*, 9(7), 64-71.
- Ersoy, A. F. , Turan, N. (2019). Sığınmacı ve göçmen öğrencilerde sosyal dışlanma ve çeteleşme. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(2), 828-840.
- Finfgeld, D. L. (2003). Meta-synthesis: The state of the art-so far. *Qualitative health research*, 13(7), 893- 904.
- Gagne, A., Al-Hashimi, N., Little, M., Lowen, M., & Sidhu, A. (2018). Educator perspectives on the social and academic integration of Syrian refugees in Canada. *Journal of Family Diversity in Education*, 3(1), 48-76.

- Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research*, 10(54), 838-851.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> internet adresinden alınmıştır. Erişim: 10.04.2020.
- Gözübüyük Tamer, M. (2017). Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli çocukların Trabzon devlet okullarındaki durumu. *Göç Dergisi*, 4(1), 119-152.
- Gülüm, K., & Akçalı, H., (2017). Balıkesir'deki mülteci çocukların eğitim sorunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 127-136.
- * Gültutan, S., & Kan, M. O. (2019). Türkiye'de ilkokulda öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin yazma becerisine ilişkin öğretmen görüşleri. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 7(2), 71-86
- Güngör, F., & Şenel, E. A. (2018). Yabancı uyruklu ilkokul öğrencilerinin eğitim-öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 124-173.
- Hastedt, D. (2016). *Mathematics achievement of immigrant students*. Cham: CH: Springer.
- He, Y., Bettez, S. C., & Levin, B. B. (2015). Imagined community of education: Voices from refugees and immigrants. *Urban Education*, (7) 1-29.
- * İçöz, H. (2019). *İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili karşılaşılan sorunlar*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- * İmamoğlu, H. V., & Çalışkan, E. (2017). Yabancı uyruklu öğrencilerin devlet okullarında ilkokul eğitimine dair öğretmen görüşleri: Sinop ili örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 7 (2), 529-546.
- İnsan Hakları İzleme Örgütü (2015). *Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum: Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller – Kayıp nesil olmalarını önlemek*. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf internet adresinden alınmıştır. Erişim: 10.04.2020.
- Kadioğlu, A. H., Kanger, F., & Şimşek, Z. (2018). Oyun temelli dil beceri programının Suriyeli öğrencilerin gelişimine etkisi. *Turkish studies*, 13(3), 357-372.
- Kardeş, S., & Akman, B. (2018). Suriyeli mültecilerin eğitimine yönelik öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 17(3), 1224-1237.
- * Kaysılı, A., Soylu, A., & Sever, M. (2019). Exploring major road blocks on inclusive education of Syrian Refugees in school settings. *Turkish Journal of Education*, 8(2), 109-128.
- Kiremit, R., Akpınar, Ü., & Tüfekçi Akcan, A. (2018). Suriyeli öğrencilerin okula uyumları hakkında öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(6), 2139-2149.
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey's challenges: Beyond the limits of hospitality*. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf> internet adresinden alınmıştır. Erişim: 10.04.2020.
- * Kultas, E. (2017). *Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van İli örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- * Levent, F., & Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 21-46.

- Madziva, R., & Thondhlana, J. (2017). Provision of quality education in the context of Syrian refugee children in the UK: Opportunities and challenges, *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 47(6), 942-961.
- Martikainen, T., & Özmen, N. (2014). *Din, göçmenler ve entegrasyon. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 263-276.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB (2014). *Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. 2014/21 sayılı yabancılara yönelik eğitim-öğretim hizmetleri genelgesi*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html internet adresinden alınmıştır. Erişim: 07.04.2020.
- MEB (2017). *Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı* (ISBN 978-975-11-4451-5). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2018). *Güçlü yarınlar için 2023 eğitim vizyonu*. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf internet adresinden alınmıştır. Erişim: 28.03.2020.
- * Mercan Uzun, E., & Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *International Journal of Early Childhood Education Studies*, 1(1), 72-83.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Montgomery, E. (1998). Refugee children from the middle east. *Scandinavian Journal of Social Medicine*, 54, 1-152.
- * Morali, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1426-1449.
- Nicolai, S., & Triplehorn, C. (2003). The role of education in protecting children in conflict. *Network Paper: Humanitarian Practice Network*, 42, 1-36.
- Noah Jr, P. D. (2017). A systematic approach to the qualitative meta-synthesis. *Issues in Information Systems*, 18(2), 196-205.
- Olivos, E. M., & Mendoza, M. (2010). Immigration and educational inequality: Examining Latino immigrant parents’ engagement in US public schools. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 8(3), 339-357.
- Özcan, A. (2018). Çokkültürlülük bağlamında Türkiye’nin Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim politikası. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (1) , 17-29.
- Özdemir, Ç. (2016). *Sivas ilinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin okul iklimine etkisine ilişkin görüşlerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- * Özenç, E., & Saat, F. (2019). Sınıf öğretmenlerinin Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaştığı sorunlar. *International Journal of Active Learning*, 4 (2), 60-74.
- Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 76-110.
- * Özgün, E. (2019). *İlkokul öğretmenlerinin Suriyeli öğrencilerin akademik başarı ve okul ortamı uyumuna ilişkin gözlemlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün, & S. Beşir Demir, Çev. Edt.). Ankara: Pegem Akademi.
- Peterson, S. D. (2011). Conflict, education and displacement. *Conflict and Education: An Interdisciplinary Journal*, 1(1), 1-5.
- * Polat, A. (2018). *Yabancılara (Suriyeli göçmen çocuklara) okuma yazma öğretimi sürecine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Polat, S., & Ay, O. (2016). Meta-sentez: Kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar. Dergisi*, 4(1), 52-64.
- Sağır, Z. (2018). *Suriyeli kadın mültecilerde kültürel uyum, ruh sağlığı ve din*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sağlam, H. İ., & İlksen Kanbur, N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri. *Göç Dergisi*, 2, 65-81.
- * Saklan, E. (2017). Türkiye'deki Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2003). Classifying the Findings in Qualitative Studies. *Qualitative Health Research*, 13(7), 905-923.
- * Sarıahmetoğlu, H. (2019). *Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim sistemine uyumunda karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Sarıtaş, E., Şahin, Ü., & Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 208-229.
- * Şanlı, B. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime ve sosyal bilgiler dersine entegrasyonları hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.
- Sims, M., Hayden, J., Palmer, G., & Hutchins, T. (2002). Young children who have experienced refugee or warrelated trauma. *European Early Childhood Education Research Journal*, 10(1), 99-110.
- Solak, E., & Çelik, S. (2018). Türkiye'de eğitim gören mülteci öğrencilerin dilsel sorunlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 425-432.
- Şeker, B. D., & Aslan, Z. (2015). Refugee children in the educational process: An social psychological assessment. *Journal of Theoretical Educational Science*, 8(1), 86-105.
- Şimşir, Z., & Dilmaç, B. (2017). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 17(2), 1116-1134.
- TBMM (2012). *Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadır kentler Hakkında inceleme raporu*. <http://www.madde14.org/images/e/e5/Tbmm Suriye.pdf> internet adresinden alınmıştır. Erişim: 08.04.2020.
- TDK (2020). *Türk dil kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/> internet adresinden alınmıştır. Erişim: 03.04.2020.
- Thomas, J., & Harden, A. (2008). Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC medical research methodology*, 8(1), 1-10.

- Topsakal, C., Merey, Z., & Keçe, M. (2013). Göçle gelen ailelerin çocuklarının eğitim-öğrenim hakkı ve sorunları üzerine nitel bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 546-560.
- Tosun, A., Yorulmaz, A., & Yıldız, K. (2018). Mülteci öğrencilerin eğitim sorunları, eğitim ve din eğitiminden beklentileri: Eskişehir örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107-133.
- Uğurlu, Z. (2018). Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okula uyum sorunlarının çözülmesi ve desteklenmesinde öğretmen etkisi. *İçinde Şiddet ve sosyal travmalar*, (ss. 178-242). Ankara: HEGEM Yayınları.
- Uluocak, G. P. (2009). Göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okulda uyumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 35-44.
- UNICEF (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocuklar. http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%202016.pdf internet adresinden alınmıştır. Erişim: 10.04.2020.
- UNCHR (2017). *Syria regional refugee response inter-agency information*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> internet adresinden alınmıştır. Erişim: 10.04.2020.
- * Uyanık, A. (2019). *Mülteci öğrencilerin eğitim gördüğü okullardaki rehberlik ibtiyaçlarının rehber öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Yavuz, Ö., & Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye’deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175- 199.
- Yıldırım, S. E., İslamoğlu, C. İ. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 107-126.
- Yılmaz, A. (2015). Uluslararası göç ve Türkiye’deki çocuk göçmenler ve sığınmacı ailelere tanınan haklar ve dahiye uygulamalar için öneriler. *Akademik Bakış Dergisi*, 49, 475-793.
- * Yurdakul, A.,& Tok, T. N. (2018). Öğretmen gözüyle mülteci/göçmen öğrenci. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 46-58.
- Walsh, D., & Downe, S. (2005). Meta-synthesis method for qualitative research: A literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 50(2), 204-211.